

Diplomdarbs.

LIVONIJAS KARĀ CĒLOŅI UN SĀKUMS

Tamāra Lopatins
stud.hist.
Matr.Nº 16855

1937.

P l ā n s.

I e v a d s.

I Livonijas stāvoklis pirms Livonijas kara:

- 1) ordenis,
- 2) garīdzniecība,
- 3) muižniecība,
- 4) pilsētas,
- 5) zemnieki.

II Hanzas lietas.

III Livonijas kara dalībnieku politiskais stāvoklis un savstarpējās attiecības:

- 1) Polija,
- 2) Dānija,
- 3) Zviedrija,
- 4) Krievija.

IV Livonijas kara cēloņi.

V Kara gaita 1558. - 1561.g.

-----oOo-----

Jauno laiku gars, vispirms, lielos kultūrāla, tehniska un ģeografiska rakstura atradumos izpaudies, XVI g.s. sāk parādīties arī Eiropas valšņu politiskā uzbūvē.

Valstiskās un kultūrālās pašapziņas jaunās formas enerģiski prasīja cilvēku dzīves veco formu pārvērtēšanu un pārveidošanu. Tādēļ tiek atmetas novecojušās reliģiskās dogmas. Cilvēku kopdzīve un valsts veidojumi pārveidojas jaunās formās. Tautu oikonomiskā dzīve pāriet uz jauniem tirdznieciskiem ceļiem. Tas izsauc vairāku viduslaiku politisko un oikonomisko organismu bojā eju, kā piem., Hanzas.

Tādēļ visur iesākas cīņa par jaunu formu radīšanu un par aizejošo, nāvei lemtu viduslaiku iestāžu mantojuma iegūšanu.

Līdz ar viduslaikiem pazūd arī valšņu feodālās formas un rodas autokrātiskas monarchijas. Ko veicis Francijā Ludviķis XI, Spānijā Ferdinands Katolis un Kastilijas Izabella, to Ziemeļaustrumu Krievijā veicis Jānis III. Vācijas ķeizari Fridrihs III un Maksimilians I, mazāk laimīgi nekā viņu laika biedri Francijā, Spānijā un Krievijā, lolo tos pašus nodomus.

Lietu jaunā kārtība neizbēgami noved pie sadursmēm un cīņām par teritoriālām, reliģiskām un oikonomiskām interesēm, kādēļ iesākas cīņa par politisko līdzsvaru un politisko pārsvaru.

Viens no šo cīņu spilgtākajiem notikumiem ir Livonijas karš, kas cēlies no Baltijas jūras tirdzniecisko ceļu iegūšanas tieksmēm.

Kaŗa rašanos un gaitu noteic ne tikai Ziemeļ-Eiropas valšķu Krievijas, Vācijas, Zviedrijas un Dānijas politiskās un oikonomiskās intereses, bet arī tie procesi, kas norisinājās Eiropā: ķeizaru un teritoriālo firstu, kā arī firstu un muižniecības kaŗi, Hanzas lietas, divu reliģisku sākumu - - katolicisma un protestantisma cīņa un, beidzot, pat sadursme starp franķu karāliskā nama Valua - Burbonu līniju un austriešu - spāņu Habsburgu līniju. Tādā kārtā Livonijas mikrokosmā ar lielāku vai mazāku spilgtumu atspoguļojās visi tās cīņas darbojošies spēki, kas norisinājās tai laikā Eiropā, sevišķi Vācijā.

Livonijas stāvoklis pirms

Livonijas kara.

Livonija jau XVI g.s. sākumā rāda bēdīgu iekšējā sabrukuma ainu. Visa valsts dzīve gāja uz antagonismiem, kuŗu pamatā stāvēja šīs zemes iedzīvotāju latviešu un igauņu nacionālais naidis pret iekaroņajiem - vāciešiem un sociālais naidis: zemnieku pret muižniekiem, pilsoņu pret zemniekiem un muižniekiem. Nebija zemē arī politiskās solidaritātes. Livonija sastāvēja no valstiņām, kuŗas pārvaldīja cits no cita gandrīz pilnīgi neatkarīgi kungi jeb valdnieki. Šīs valstiņas bija sekojošās: Livonijas ordeņa valsts, Rīgas virsbīskapija, Kurzemes jeb Piltenes bīskapija, Tērbatas bīskapija, Sāmsalas - Vikas bīskapija. Tā tad Livonija nebija vienota valsts, bet atsevišķu valšķu fēderācija, kuŗu apvienojošais organs bija landtāgs. Livonijas valdnieku starpā nebija sa-ticības. Ordenis naidījās ar baznīcas valdniekiem, bet pil-sētas, kuŗas bija sasniegušas lielu patstāvību, centās sa-grābt savās rokās zemes politisko attiecību vadīšanu un ne-gribēja klausīt nedz ordenim, nedz virsbīskapam.

Beidzot, Livonijā ieviesusies reformācija atņēma orde-nim tā iekšējo vienību un visās kārtu organizācijās ienesa izšķirības un pretešķības. Livonijai reformācija bija pēdē-

jais trieciens, pēc kā vajadzēja sekot sakrišanai.

Livonijas fēderācijas krīze un tās politiskā dezorganizācija nebija noslēpums tās kaimiņiem, tādēļ Livonija jau XV g.s. viņiem likās viļinošs laupījums. Hanzas savienības novājināšana XVI g.s. ienes šinīs impēriālistiskās tieksmēs jaunu oikonomisko motīvu, jo Baltijas jūras ostu iegūšana deva to Ipašniekiem visas Hanzas tirdzniecības priekšrocības.

Šo cēloņu dēļ XVI g.s. vidū sākas kara periods, kam bija lemts ilgt ap pusotru gadu simteni. XVI g.s. vidū Livonijas kara un politisko notikumu centrā stāv Livonijas ordenis.

Livonijas ordeņa vēsturei ir divējāda nozīme: vietējā un vispāreuropeiskā. Vispirms, tas bija germāņu „Drang nach Osten”. Šī spiešanās sākās pirmo franku ķēniņu laikā un pastiprinājās Frankonijas un Saksijas dinastijas laikā. Viduslaiku Vācija iznes savu avanpostu uz austrumiem, kur rodas jauna germāņu pasaule. Ar uguni un zobenu tiek izplatīta germāņu kultūra, kristīgā ticība un tirdzniecība. Īsā laikā Livonijas ordenis pastiprinās un top kaimiņiem bīstams, jo pie pirmās pretošanās vācieši ķeras pie ieročiem. Pirmo stiprāko pretestību germāņu Kulturträger'a zobens sastop krievu pusē. Tā tiek ievadīta daudzu gadu simteņu cīņa starp divām pasaulēm: eiropiešu vācu - katoļu un barbaru krievu - pareizticīgo. Livonijas ordenis radās, zobenbrāļu ordeņa paliekām sa-

kūstot ar vācu jeb teutoņu ordeni XIII g.s. XIV g.s. pirmā puse ir ordeņa varas augstākais punkts. Šinī laikā dāņu ķēniņš Valdemārs IV pārdeva ordenim savus zemes īpašumus Igaunijā. Cīņa ar Rīgas pilsētu un Rīgas virsbīskapu beidzās ar ordeņa uzvaru, bet 1347.g. pēc pāvesta izdotās bullas ordenis bija pilnīgi atsvabināts no vasalu padevības bīskapiem. No šī laika ordenis ne tikai de facto, bet arī de iure paliek par vadošo Livonijas spēku.

XV g.s. ordenis tomēr sāk kļūt vājāks. Tannenbergas trieciens 1410.g. iedragāja arī Livonijas ordeni. Sāmsalas līgums 1452.g., pēc kā ordenim vajadzēja dalīties savā varā pār Rīgas pilsētu ar virsbīskapu, ir Tannenbergas kaujas raksturīgākās sekas. Tomēr ordenis cenšās atgūt zaudētās pozīcijas, kādēļ iesākas cīņa, kas beidzas ar ordeņa uzvaru. Ordenis atkal top par Rīgas kungu līdz 1481.g., kad Rīgai no jauna izdodas nokratīt bruņinieku smago jūgu. Bet šī brīvība nav ilga: Pletenberga uzvara pie Nejemilenes atkal nostāda Rīgu ordeņa atkarībā. Tomēr paralēli šiem ārējiem panākumiem pašā ordenī norisinās iekšējā sabrukuma process, kas sevī atspoguļo viduslaiku formu vispārējo sairšanu. Iesākas iekšējo nesaskaņu un ķildu periods. Finanču krīze, sabiedrības demokrālizācija, citu valšķu intrigas šo procesu pastiprina un noved ordeni līdz vispārējai novājināšanai.

Pēdējie ordeņa mestri pūlējās noturēt ordeņa pozīcijas, bet veltīgi; ordeņa krišanu noteica vēsturiskā nepieciešamība, pati vēsturiskā procesa gaita. Tiešām, jaunlaiku fonā ordenis un visa feodālās Livonijas federācijas struktūra bija anormālas parādības. Ordenis, kā pastāvēšanas attaisnojums bija cīņa ar pagānismu, apskatāmā laikā zaudē ikkatru raison d'être, bet feodālisms, kā tāds, bija jauno laiku gara iznīcībai lemts.

Sabrukums, kas bija manāms Livonijā, skāra ne tikai viņas politiskās uzbūves formas un ordeni, bet iesūcās tālu iekšienē, pašos viņas sociālās būtības dziļumos un aizķēra visas toreizējās sabiedrības kārtas: garīdzniecību, muižniecību, bruņinieciību un zemniecību. Garīdzniecība, kā visās Rietum-Eiropas valstīs, arī Livonijā bija pirmā, augstākā kārta. Rīgas virsbīskaps, bīskapi un citi garīdznieki bija tādi paši feodālie zemes kungi savās valstīs kā laicīgie valdnieki. Viņiem bija savi vasali, dzimtļaudis un prāvi zemes gabali, uz ko ar skaudību skatījās bruņinieki un muižnieki. Kā pašu garīdznieku starpā, tā arī viņu attiecībās ar citām kārtām nebija saskaņas un saprašanās. Bīskapi, abati un prelati bija pagrīmuši netikumiskā dzīvē un intrigās, nemaz nedomājot par saviem garīgiem pienākumiem un zemes labklājību, ko sevišķi spilgti rāda XIII g.s. iesāktais pilsoņu

kaŗš.

Muiŗniecība, radusies XIV g.s. un attīstījies privileģētā kārtā, rūpējās tikai par savu ienākumu un priekšrocību paglabāšanu un iespējamu paplašināšanu. Viņai kā noslēgtai kārtai bija pilnīgi sveŗas un dažreiz pat naidīgas ordeņa, pilsētu un garīgo valdnieku intereses. Muiŗnieki dzīvoja savās muiŗās, izmantoja zemnieku darba spēku un izspieda no zemes visu, ko varēja. Saskaņas un vienības nebija arī pašas muiŗniecības vidū. Privātas, egoistiskas grupas un atsevišķu personu intereses bija par iemesliem pastāvīgām sadursmēm un cīņām. Tādēļ muiŗnieku kārtā nevarēja izveidoties valsts vienības un patriotisma idejas. Turpretīm, acīs dūrās tās ārkārtējā politiskā tuvredzība un kā vispārējo zemes intereŗu, tā arī viņas starptautiskā politiskā stāvokļa pilnīga nesapraŗšana. Livonijas pilsētu stāvoklis arī nebija vienāds. Tanī pašā laikā, kad pilsētu vairums, kas atradās valsts terri- torijas dažādās daļās un piederēja dažādiem valdniekiem, tika pārvaldītas un dzīvoja vietējo terri- toriālo intereŗu sfairā, tādas ievērojamās pilsētas kā Rīga, Rēvele, Tērbata, kas ieguva Hanzas savienībā, dzīvoja ar citām interesēm, kas spilgti atšķīrās no citu pilsētu interesēm. Viņas agri sasniedza lielu patstāvību un radīja neatkarīgu pašvaldību, lemdamas caur savām amatpersonām par pilsoņu dzīvi un nāvi.

Galveno Livonijas pilsētu piederība Hanzas savienībai sekmēja viņu emancipāciju no vietējām varām. Bieži vien atkarība no šīm varām bija tikai nomināla. Pilsētas radīja savus tiesību kodekus, kur kā sarkans pavediens vijas tieksme pēc iespējas labāk garantēt savu pilsoņu personīgās un galvenā kārtā tirdznieciskās intereses no valsts citu elementu jebkura iespaida. Pilsētas ar vislielāko jūtību uztvēr pat mēģinājumu samazināt viņu tiesības, par ko krasi runā incidents ar muižnieku Ikskilu auf Rizenbergu (Uexküll auf Riesenberg), kas 1535.g. pazaudēja savu galvu pie Rēveles pilsētas vārtiem. Pilsētas dzīvo tikai savām personīgām, tirdznieciskām interesēm, nemaz neinteresējoties par vispārvalstiskās labklājības jautājumiem un nerēķinādamās ar citām valsts sastāvdaļām. Hanzas kantoņa slēgšana Novgorodā 1478.g. ļoti laivēlīgi atsaucās uz Livonijas pilsētu stāvokli, padarīdama tās par vienīgiem starpniekiem starp vācu grupas Hanzas pilsētām ar Libeku priekšgalā un Krieviju. No šā momenta pilsētas ātri kļūst bagātas un līdz ar zelta vairošanos pilsētu lādēs, aug viņu territoriālais egoisms.

Līdz ar to iesākas izlutināšanās, tikumu pagrimšana un uzdzīvošana, kur pilsētnieki nemaz nepaliek vietējai muižniecībai pakaļ. Cilvēka personīgas īpašības tiek vērtētas pēc viņam piederoša zelta daudzuma, ar kā palīdzību pilsēt-

nieki izpilda pat savus patriotiskos pienākumus, izmaksājot algotā landsknechta uzturu, tādā kārtā izpirkdamies no piedalīšanās briesmās. Tādā kārtā pilsētas, kam piederēja arī plašas muižas ar dzimtļaudīm un kas šīnī ziņā neatšķīrās no muižniekiem, pilnīgi nogrimušas savās merkantīlās interesēs, vēl mazāk nekā muižniecība sajūt savu vispārvalstisko piederību un labākā gadījumā vērtē valsti tikai kā institūtu, kuŗa pienākums ir pilsētu aizsardzība kuŗa briesmu izcelšanās gadījumā.

Bez visa tā Livonija slimoja ar organisko kaiti: viņai nebija brīvo zemnieku kārtas, uz kā dibinās katra valsts, un jo vairāk tāda valsts kā Livonija, kur par labklājības pamatavotu bija zemkopība. Rusovs saka, ka cik lieliski muižnieki bija apbalvoti Livonijā ar privilēģijām, tik nabadzīgi bija zemnieki šīnī zemē savu tiesību ziņā. Katram zemniekam bija tik daudz tiesību, cik viņam gribēja dot muižnieks vai fogts. Viņiem pat nebija tiesības sūdzēties augstākai varai par varmācībām un netaisnībām. Mantošanas tiesības zemniekiem arī nebija. Ja nomira kāds zemnieks reizē ar sievu un atstāja bērnus, tad kungs ņēma visu, ko vecāki bija atstājuši, un bērniem vajadzēja iet meklēt patvērumu pie muižnieka jeb iet pilsētā ubagot. Zemniekiem nebija īpašuma tiesību ne tikai uz zemi, bet arī uz kustamo mantu, ko

uzskatīja par kunga Ipašumu (Rusovs, II, 7.).

Ir jāatzīmē, ka tādām zemnieku stāvoklim nekad nebija likumdošanas sankcijas, bet tas bija varmācības rezultāts no muižnieku puses.

Tīri dabīgi, ka viss tas nevarēja modināt zemniekos nedz apziņu par viņu valstisko vienību ar citām kārtām, nedz valstisko patriotismu. Tirpretim, zemniekiem, kas redzēja muižniecībā ienācējus, uzurpatorus un apspiedējus, vajadzēja tos ienīst un noliegt Livonijā pastāvošo valsts sistēmu.

Tādā kārtā Livonija visās savās sastāvdaļās atradās zem krasi centraejošo spēku darbības, kas pie izlutināšanās un tikumu pagrimšanas ārkārtīgi novājināja valsts organismu un grūda Livoniju pretīm neizbēgamai bojā ejai. Pat no austrumiem nākošais negaiss, kas prasīja no Livonijas spēku koncentrāciju, materiālos līdzekļus un radošu darbu, nevarēja atdzīvināt valsti.

Tāds bija Livonijas stāvoklis pirms Livonijas kara. Notikušā sadursme iznīcināja pēdējo dzīves dzirksteli kādreiz tik stiprā, bet tagad mirstošā viduslaiku federācijā.

Karu, kas bija par Livonijas federācijas bojā iešanas cēloni, iesāka Krievija.

Drīz tomēr Livonijas karā tika ievilkta vairākas valstis, kā Polija, Zviedrija un Dānija, kas aktīvi piedalījās

karā, tai laikā, kad Vācija un Hanzas savienība netieši iespaidoja kara gaitu.

H a n z a.

Krusta kari, devuši smagu triecienu Bizantijai kā Eiropas un Āzijas tirdzniecības starpnieci, izsauc tiešo sakaru nodibināšanos ar Austrumiem, ar ko veicina tirdzniecības spēcīgu attīstību. Par pirmiem pionieriem šeit uzstājas krusta karos dalību ņēmušās Itālijas pilsētas - Dženova, Piza, Venecija, kas dibināja tirdzniecības kantorus pat Melnās jūras krastos. Itāliešu paraugam sekoja Francijas un Vācijas pilsētas.

Satiksmes ceļu ārkārtīgās nedrošības dēļ tirdzniecība varēja notikt tikai bruņota spēka aizsardzībā. Tāpēc pilsētas savā starpā slēdza savienības, no kurām galvenā bija vācu pilsētu savienība, kas pazīstama ar Hanzas nosaukumu. Šī savienībā ietilpa ap 90 Vācijas un Baltijas jūras pilsētu. Svešumā pilsētas dibināja gildes. Tā Londonā radās „Tērauda pagalms”, Holandē - Briges pilsētā, Gotlandē - Visbijas pilsētā, Krievijā - Novgorodā radās tamlīdzīgas iestādes. Kad šīs vietējās gildes XIII g.s. beigās savienojās ar galvenām vācu pilsētām kopējā tirdzniecības savienībā, tad radās lie-

lā vācu Hanza, kuŗas priekšgalā nostājās Libeka.

Hanza drīzā laikā uzplauka un tās panākumi izsauca ar Dānijas Valdemāru sadursmi, kas beidzās ar Valdemāra sakaušanu un pazemošanu. Viduslaiku tirdzniecības formas piešķīŗ Hanzai labvēlīgus apstākļus un Hanza top par tā laika progresīvo parādību. Bet jauno laiku sākums, iezīmēts ar tik lieliem ģeografiskiem atklājumiem kā Amerikas un ceļa uz Indiju apkārt Afrikai atrašana, maina Eiropas tirdzniecības ceļu sistēmu. Līdz ar to tirdzniecība pāriet Holandes, Spānijas un Portugales rokās. Šis apstākļis dod izšķirošo triecienu Hanzas labklājībai, jo tā, būdama tīri viduslaiku institūts, neatrada līdzekļus pārnest savu tirdzniecību uz jauniem tirdzniecības ceļiem. Hanzai palika tikai viens ceļš uz Austrumiem, pāri Baltijas jūŗai uz Krieviju, bet arī šeit drīz rodas nopietnas grūtības, kā Hanzas kantoŗa slēģšana Novgorodā no Jāņa III un ķildas ar vācu ordeni. Lielas nepatīkšanas Hanzai sagādāja arī silķu pāriešana no Zviedrijas kras-tiem Holandes ūdeņos. Bet silķes ieņēma svarīgu vietu Hanzas preču starpā.

Ceļa slēģšana uz Indiju caur Arabiju no turkiem un ceļa lielās neērtības apkārt Afrikai, rada Eiropā tieksmes atrast tranzitceļu uz Vidus-Āziju caur Krieviju. Šis tieksmes atrod savu izteiksmi Vasilija III un Jāņa IV aktīs un sakaros ar

Dženovu, Angliju, Zviedriju un Hanzas pilsētām. Tādā kārtā ap XVI g.s. tirdzniecība ar Krieviju kļūst par vienīgo Hanzas eksistences līdzekli. Bet jaunas politiskās konjunktūras Baltijas jūras baseinā runā pretīm Hanzas tieksmēm un noved to pie ciņas, kas beidzās ar pilno Hanzas neveiksmi. XVII g.s. pirmā pusē pazūd pats Hanzas nosaukums.

Ziemeļos jauno laiku sākumu iezīmēja Skandināvijas valšņu - Zviedrijas un Dānijas izešana uz pasaules politiskās arenas. No šīm divām valstīm Dānija stāv par viduslaiku feodāliem tirdzniecības līdzekļiem, domādama gūt ienākumus no Zunda muitām, kādēļ cenšas uzglabāt Baltijas un krievu tirdzniecības agrākās formas. Zviedrija, turpretīm, cenšas savās rokās pārņemt nāvei lemtas Hanzas mantojumu un pati ieņemt tās vietu Austrumos.

Dānijas samērā attālais stāvoklis no ciņas arenas par Livoniju, tas ir, par krievu tirdzniecības labumiem, spiež to vest savu Zunda politiku un censties pēc mērķa dandriz tikai ar diplomātijas un tirdzniecības represiju palīdzību. Turpretīm, Zviedrija kā Livonijas un Krievijas kaimiņvalsts varēja cīnīties ar Hanzu ar militāru spēku palīdzību Somijas jūras līcī, liekot viņai šķēršļus t.s. „Narvas kugošanas” jautājumā, kas kļuva par politiskās ciņas galveno tematu starp Dāniju, Libeku un Zviedriju septiņgadu kara laikā.

XVI g.s. vidū Hanzas savienībā vēl iegāja 63 pilsētas, un viņas spēks kā agrāk pastāvēja tās austrumu tirdzniecībā. No Polijas pa Vislu veda maizi uz Dancigu, kur viņu pārkrāva uz Hanzas kugiem. No Rīgas veda linus un kaņepes, no Rēveles - potašu un ādas, no Novgorodas - vaskus, medu, taukus, zvērādas. Tērbata bija starploceklis, kas garantēja drošību starp Novgorodu un Rīgu, bet Narva - starp Novgorodu un Rēveli. Hanzas pilsētas cītīgi skatījās, lai sveši tirgotāji neiebrauktu ūdeņos, ko tās uzskatīja par savu monopolu. Ar tādu pašu dedzību hanzeati uzmanīja, lai krievi neiesāktu tiešus sakarus ar Eiropu un nebrauktu uz Rietumiem. Tā 1422.g. kāds krievu tirdzniecības kugis tika satverts un aizvests uz Vismaru; bet 1517.g. lieta nogāja līdz slepkavībai. Hanzeati tuvredzīgi domāja, ka tādi laupītāju paņēmieni varēs uz ilgu laiku uzglabāt viņu starpnieku - parazitu stāvokli, kas deva viņiem ārkārtīgus labumus. Krieviem viņu ekspluatējamais stāvoklis bija ļoti grūti panesams, bet vēl smagāka tiem bija ikkatras tirdzniecības pārtraukšana. Krievija aiz nepieciešamības cieta hanzeatu uzkundzēšanos un tikai gaidīja izdevīgu gadījumu, lai atsvabinātos no tirdzniecības saitēm. Pirmo spēcīgo triecienu Hanzas austrumu tirdzniecībai deva viņas kantoņa slēgšana Novgorodā 1478.g. Otrais trieciens bija Čenslora ceļojums 1553.g. Baltajā jūrā un pēc viņa arī

citū eiropiešu braucieni.

Maskavas Jānis III pēc sava rakstura īpašībām kā arī pēc valsts prasībām vismazāk varēja ciest krievu tirdzniecības verdzisko atkarību no Hanzas, kas iznīcināja katru krievu iniciatīvu, spekulēja ar precēm un, galvenais, nelaida uz Krieviju vajadzīgos kaŗa materiālus un speciālistus visās nozarēs, kas nosmacēja Krievijas kultūrālo attīstību un traucēja viņas tehnisko, oikonomisko un politisko augšanu.

Hanzas kantoŗa slēgšana izbīdīja uz priekšplānu Rīgu, Rēveli un Tērbatu, kas jau sen ar nepatīkšanu panesa metropoles aizbildniecību un ar skaudību raudzījās kā viņu acu priekšā norisinājās izdevīga tirdzniecība ar krieviem. Tagad šis pilsētas varēja patstāvīgi vest šo tirdzniecību.

Tādā kārtā Krievija no Novgorodas kantoŗa slēgšanas neiegūva būtiskus labumus, un krievu tirdzniecība tikai mainīja starpniekus. Šis apstāklis spieda krievus censties pēc atklātas jūŗas un noveda pie Ivangorodas nodibināšanas un Narvas tirgotāju ostas ierīkošanas. No šā laika visa Hanzas un sevišķi Libekas politika tika vērsta uz austrumos pazaudētās pozīcijas atjaunošanu. „Krievu tirdzniecība” top par galveno tematu hanzetāgos un ziņojumos Vācijas ķeizaram. Viņa kļūst arī par cēloni naidīgām sadursmēm starp Hanzu un Livonijas pilsētām kā arī cīņai starp Libeku un Zviedriju par Narvas

kugošanas brīvību.

Tirdzniecība ar krieviem bija Hanzas vienīgais dzīves nervs. Bez tās Hanzai vajadzēja iet bojā, kas arī drīz notika, jo tās viduslaiku novecojušais organisms nebija piemērots jaundzimušām normālās tirdzniecības formām. Hanza pieliek hēroiskas pūles, lai atgūtu savas vecās pozīcijas Krievijā.

No 1498.g. sākās sanāksmju un sūtniecību rinda, kā uzdevums bija atjaunot Novgorodas kantori. Pie Maskavas griezās kā hanzeati, tā ķeizars.

Vasilija III laikā hanzeati dabūja atļauju brukt uz Krieviju ar precēm, bet par viņu monopolu un privileģiju atdošanu nevarēja būt ne runas. No 1521.g. Hanza iesāk sarunas ar Maskavu par kantoņa atvēršanu Narvā. Bet šeit Hanza sastop stipru Livonijas pilsētu pretestību, jo tām Narvas pacelšanās varētu apdraudēt viņu pašu labklājību. Livonieši norādīja, ka Narva, nebūdamā Hanzas pilsēta, nevar kļūt par stapelpunktu, ka Narvas stāvoklis Ivangorodas tuvumā nav drošs, jo no turienes vienmēr var sagaidīt krievu iebrukumu un ka Narvas kugošanas atklāšana var samazināt iespējamību atjaunot privileģijas, kādas pilsētas baudīja Novgorodā. Tā kā 1521.g. beidzās pamiera termiņš starp Maskavu un Livoniju, Hanzas savienība nolēma nosūtīt uz Maskavu sūtniecību,

lai dabūtu mieru. Tērbata un Rēvele bija ar to mierā, bet rēvelieši prasīja sūtniecības mērķu un uzdevumu iepriekšēju noskaidrošanu kā arī Dancigas un Tornas pievienošanas sūtniecībai Polijas un Maskavas naidīgo attiecību dēļ. Beidzot, viņi ienesa arī pesimistisko noskaņu, norādīdami, ka laikam no sūtniecības nekas neiznāksot, jo Maskavas cars esot augstprātīgs cilvēks un ka viņš, pat pieņemdam Hanzas miera piedāvājumus, pieteikšot karu Livonijai, un ka tādēļ labāk nogaidīt labvēlīgākus apstākļus. Pēdējais priekšlikums atlikt lietu „ad kalendas Graecas” skaidri rāda, ka Livonijas pilsētas ar tīšu prātu gribēja aizkavēt vispārējo Hanzas sūtniecību, kurai varētu būt visas šances uz panākumiem. Viņas ar visiem līdzekļiem centās nepielaist hanzeatus pie krievu tirdzniecības, ko viņas vēlējās redzēt kā savu monopolu. Viņām bija no svara ar bieziem mūriem atdalīt Krieviju no Rietumiem, lai, ekspluatējot krievus, līdz ar to aizkavētu Krievijas politisko attīstību. Tiešām, katrs Krievijas panākums politiskā ziņā nekavējoši izsauca jaunus ierobežojumus hanzeatu tirdzniecībā. Forstens saka, ka Livonijas aizsprotojums, uz ko Krievija vienmēr uzdūrās, kļuva nepanesams un bija svarīgākais kavēklis Krievijas un Rietum-Eiropas tuvināšanās ceļā, kas aizkavēja Krievijas attīstību vairāk kā uz veselu gadusimteni. Gūti pateikt, kas nodarīja Krievijai vairāk

ļauna: mongoļu ienesta barbarizācija, vai vācu Kulturträger'u rīcība.

Nesaprašanās starp Livonijas pilsētām un Hanzu, izcēlušās 1521.g. sapulcē, arvien progresēja un 1525.g. sapulce rāda jau atklātu nesaskaņu un ienaida ainu. Šeit arī tika apspriests jautājums par tirdzniecības sakariem ar Krieviju. Rīgas virsbīskaps Jānis Blankenfelds sūdzējās par Rīgas un Tērbatas pilsētas patvaļībām. Rīgas pārstāvji norādīja, ka katoļu garīdzniecības intrigas izsauc nesaskaņas starp pilsētas rāti un pilsoņiem. Rīdziniekus atbalstīja rēvelieši un tērbatieši. Libekas pārstāvji sauca Rēveli un Tērbatu pie atbildības par to, ka viņi, nebūdami Hanzas pilnvarotie, noslēdza patstāvīgu mieru ar krieviem. Apvainotie atbildēja, ka Livonijas pilsētām nav jādod par savu rīcību norēķinus Hanzas pilsētām un Libekai atsevišķi. Libeka norādīja, ka Livonijas pilsētu savtīgā politika jau novedusi pie tā, ka krievi, kas agrāk tirgojušies Novgorodā tikai ar vāciešiem, tagad izvadādot savas preces pa vairākām pilsētām. Tādēļ Libeka ierosināja aizliegt Livonijas pilsētām pieņemt pie sevis krievu tirgotājus. Šo Libekas ierosinājumu atbalstīja arī Bremeņu deputāti. Danciga vēlējās šim aizliegumam pievienot arī citas Hanzas pilsētas kā Krakovu, Breslavu u.c., kas pārdeva preces Antverpenei. Tomēr Tērbata un Rēvele pre-

tojās šim aizliegumam, neskatoties uz to, ka Rīgas pilsēta šo Libekas pieprasījumu atbalstīja.

Visās šinīs debatēs kā sarkans pavediens iet cauri šaurā, tuvredzīga un savtīga atsevišķu pilsētu politika, kas domāja tikai par personīgām „šīs dienas” interesēm, bez jebkādas perspektīvas un tālredzības.

1525.g. sanāksmes lēmums bija šāds: Rēvelei un Tērbatai jādabū no Maskavas jauns, visām pilsētām izdevīgs miers, kādēļ vajadzēja griezties pēc palīdzības pie Polijas un izmantot Vīnes galmu, ar ko Maskavai bija dzīvi sakari. Visus izdevumus, kas celtos no diplomātiskiem sakariem ar Maskavu, nolēma sadalīt starp visiem ieinteresētiem. Cik lieli bija šie izdevumi, rāda viņu kopsavilkums par XVI g.s. otro pusi, ko sastādīja Burmeisters. Summa pārsniedz 292.000 marku. No šejienes var redzēt, cik augstu Hanza novērtēja tirdzniecību ar Krieviju un kādus izdevumus pacieta, lai tikai atjaunotu tirdzniecību Novgorodā. Šis jautājums tika atkal pacelts 1540.g. sanāksmē, kad tika izteiktas domas, kas rāda, kādu lielu nozīmi piešķīra Hanza Novgorodai. Viņu nosauca par „visu pārējo kantoņu pamatu”. Novgorodā bija vairāku amatu skola, tur attīstījās jauno hanzeatu censoņu spējas. Tāpēc 1540.g. sanāksmē, Livonijas pilsētām par spīti, nolēma sūtīt uz Maskavu sūtniecību, bet izdevumu segšanai ievest

jaunu maitu, „mārciņas maitu” (Pfundzoll).

Livonijas pilsētu cīņa ar Hanzas pilsētām padziļinājas un sāka pāriet atklātā naidā.

Tā, 1542.g. hanzetāgā Libeka aizrāda uz apspiešanu un dažām varmācībām, ko izdarīja livonieši Libekas tirgotājiem, aizliedzot tiem tirgoties ar ārzemniekiem, zviedriem, holandiešiem un citiem, pārkāpdami tirdzniecības tiesības ar vietējiem pilsoņiem un zemniekiem.

Noteikums, ka atbraucējs nedrīkst tirgoties ar atbraucēju, tika praktizēts visā Eiropā, bet netika līdz šim attiecināts uz hanzeatiem.

Tas spieda Libeku, Hamburgu, Rostoku, Vismaru un Lineburgu ierosināt pilnīgi izbeigt tirdzniecību ar Livonijas pilsētām, kas arī tika pieņemts no visiem, izņemot Stralzungu.

Tai pašā hanzetāgā debatēja arī par pamata jautājumu - tirdzniecību ar krieviem. Hanza, meklējot ceļus uz Krieviju, izbīdīja priekšlikumu pieņemt Narvu Hanzas savienībā un nodibināt tur jaunu stapeļpunktu (preču pagalmu). Acīmredzot šo priekšlikumu uzstādīja tādēļ, ka 1521.g. sanāksmē tamliedzīgs priekšlikums par Narvu sacēla Livonijas pilsētu protestu uz tā pamata, ka Narva neesot Hanzas pilsēta, kāpēc neesot nekāda juridiskā pamata dibināt Narvā Hanzas kantori un sta-

peļpunktu. Interesanti, ka pati Narva attiecās pret šo jautājumu bez sevišķi lielas sajūsmas un uzstādīja kā savas pievienošanās noteikumu Hanzai pilnu atsvabināšanu no pienākuma izpildīt kopējo karaklausību un braukt uz vispārējiem hanzetāgiem. Acīmredzams, ka apskatāmā laikā priekšrocības, ko vecā Hanza piešķīra saviem locekļiem, nebija sevišķi spīdošas. Lai būtu kā būdams, tomēr 1542.g. sanāksme lika pamatu „Narvas kugošanai”, kas drīz ieguva svarīgu nozīmi Zviedrijas, Dānijas, Polijas un Krievijas savstarpējo attiecību vēsturē.

Kas attiecas uz sūtniecības sūtīšanu uz Maskavu, tad šis jautājums tā arī palika neizšķirts, kam jāpateicas vienīgi Livonijas pilsētu neprātīgai pretestībai.

Šis jautājums uzpeldēja vēlreiz 1553.g., un šoreiz par šīs rīcības noteikto pretinieku uzstājās Rīgas pilsētas magistrāts, neskatoties uz to, ka tirdzniecības sakaru atjaunošana ar Maskavu bija Hanzas pilsētu dienas nepieciešamība. Jaunie ceļi uz Krieviju, ko atrada angļi, neizmantodami Dānijas Zundus un Hanzas aizsprostojumus Baltijas jūrā, atklāja uz turieni ceļu arī citiem ārzemniekiem un krievu tirdzniecība sāka pa daļai piemēroties jaunajiem ceļiem un pāriet citās rokās.

Notikums ar Ansi Šliti skaidri rāda, ka Krievija jau ieguvusi līdzekļus, kā dabūt no ārzemes nepieciešamos spe-

ciālistus visās darbības nozarēs. Mēs jau redzējām, ka Čenslera atklājums uzbudināja Zviedrijas Gustavu. Protams, arī Hanza nevarēja palikt mierīga šinī jautājumā. Viņa sūtīja uz Maskavu sūtniecību, lai pierunātu caru iznīcināt angļu faktoriņas Archangeļskā un Holmogoros. Anglijā, Romā un Vinē iesākās pret Krieviju intrigas, kuŗām labprāt pievienojās arī Polijas Sigismunds II Augusts. Jaunie intriganti tāpat kā agrāk Gustavs Vāza nesaudzē krāsas, aprakstīdami tās briesmas, kas sagaidot Eiropu un visu kristīgo pasauli, ja krievu barbari, kuŗus, pēc Sigismunda II vārdiem, „pat nevar uzskatīt par kristīgiem”, sasniegs atklātas jūras krastus un savās rokās dabūs eiropiešu izglītības spēku.

Livonijas vāciešu politikas aprobežotība un tuvredzība, kas vēlāk kļuva par aksiomu, parādās apskatāmā jautājumā visā kailumā. Tai laikā, kad Livonijas vācieši savtīgo nodomu un sava ienaida apstulboti, visiem spēkiem pūlas aizkavēt Hanzas sūtniecības sūtīšanu uz Krieviju, krievi cenšas nodibināt ar Angliju regulārus sakarus, ko viņi arī lielā mērā panāk. Bet pats cars ar nepacietību gaida apsollīto sūtniecību un turpina izmantot tirdzniecības labumus arī caur Narvu. Ir ziņas, ka Jānis IV pats ir gājis Hanzas vēlēšanām pretīm un jau 1557.g. nosūtīja uz Narvu sūtniecību, kas tur atnāca 4.maijā. Cars piedāvāja narviešiem brīvu tirdzniecību Ivan-

gorodā, no kurienes arī krievi vedīšot preces uz Narvu. Cars lika priekšā uzbūvēt pie Ivangorodas, kas bija cietoksnis, tirgotāju namu, kur katrs varētu brīvi iebraukt, pirkt un pārdot preces. Pilnīgi nesaprotama izliekas Narvas rātes izturēšanās, kas rūpīgi noraidījusi šo prātīgo un savstarpēji izdevīgo cara priekšlikumu, atbildēdama uz to ar Novgorodas un Pliskavas tirgotāju aplikšanu ar jaunu nodokli, lai iegūto naudu izlietotu Narvas kaŗa apcietinājumiem. Šai atklāti naidīgai rīcībai, kas sekoja cara miera priekšlikumiem, vajadzēja stipri sadusmot caru, kas arī šoreiz pārliecinājās, ka vācu mūŗus uz Rietumiem nevar iznīcināt ne ar kādiem prātīgiem paņēmienu. Šeit nevajadzēja būt Bargajam krievu caram, lai nolemtu ar ieročiem rokā atrisināt Krievijai tik svarīgu Baltijas jūŗas problēmu. Forstens saka, ka tad bija visas šances uz izlīgšanu miera ceļā ar caru, kas nekad neiesāktu Livonijas kaŗu, ja viņš būtu dabūjis saviem pavalstniekiem tiesību brīvi kugot Baltijas jūŗā. Tādā kārtā kā Hanza, tā Livonija ar savām rokām sagatavoja sev bojā eju un politisku nāvi.

Liekas, ka pati vēsturiskā nepieciešamība vada Livonijas pilsētu un ordeņa politiku, bet vēsturiskā Nemezida sagatavo viņiem bezslavas nāvi visu viņu nebūšanu un noziegumu dēļ. Ar tādu smagu politisku nastu visas Livonijas federācijas sastāvdaļas piegāja Livonijas kaŗa laikmetam, kad uz viņas ter-

ritorijas sakrustojās viņas mantojuma pretendentu zobeni

P o l i j a.

Ordeņa bēdīgais stāvoklis grieza uz sevi arī Polijas uzmanību. Polijas ķēniņš Sigismunds II Augusts tāpat kā viņa kaimiņi centās iegūt Baltijas jūras krastus, lai mantotu no mirstošās Hanzas jūras tirdzniecības labumus. Laika biedru domas par šo pēdējo Jagelonu bija maldīgas. Dancigas sūtņi no Varšavas bija ziņojuši savai rātei, ka ķēniņš esot aizņemts tikai ar svinībām, dzīrēm, masku ballēm un citām izpriecām. Tie paši sūtņi ziņo, ka Livonijas jautājums, par ko interesējās arī Danciga, tiekot atlikts no dienas uz dienu, ejot no vienas instances uz otru, esot tikai apspriešanās priekšmets bez kādas aktivitātes. Pats ķēniņš esot ļoti vienaldzīgs pret Livoniju.

Tajās pašās domās par Sigismundu Augustu ir diplomāts Languet, kas saka, ka ķēniņš ir miegains, bet vienmēr varētu palīdzēt Livonijai, ja tikai atmostos.

Tomēr, apskatot Sigismunda II Augusta darbību, nevar pilnīgi būt mierā ar tādu viņa raksturojumu. Šeit jāņem vērā, ka poļu ķēniņa darbība bija ārkārtīgi ierobežota no patvaļīgās šļachtas, kuŗas domas un vēlēšanās bija jāizpilda

un konflikts ar to ķēniņam būtu bijis ļoti neizdevīgs.

Pats ķēniņš, slēpdamies aiz vienaldzības un vieglprātības maskas ar istu „italiešu” viltību loloja makkiavelistiskus nodomus pret Livoniju.

Viņš nogaidīja momentu, „kad bumbieris būs gatavs” un kad Livonija pati metīsies viņa apkampienos bez kādiem noteikumiem un pūlēm no viņa puses. Bailes no sava austrumu kaimiņa, kas savos centienos sasniegt atklātu jūru tāpat izstiepa roku pēc Livonijas, spiež ķēniņu jau iepriekš spert nepieciešamos soļus, lai, nogaidot izdevīgo brīdi, izmantotu sev par labu krievu panākumus Livonijā.

Vispirms Sigismundu Augustu nodarbina jautājums par pietiekoši lielas flotes ierīkošanu un par kugošanas attīstību Polijā. Viņš arī intrigē pret Maskavas Jāni pie ķeizara, nosaucot sevi par kristīgās ticības sargātāju pret barbariem, gandrīz pagāniem, un pat piedraudē tam nesniegt palīdzību pret turkiem.

Viņš nežēlo krāsas, aprakstīdams Maskavas barbarismu, attēlojot krievus par briesmoņiem un pierakstot Jānim IV tādas imperiālistiskus plānus attiecībā pret Vāciju, kādi viņam nevarēja būt, jo Krievija bija vēl pārāk vāja pat kaņam ar Livoniju.

Sigismunds cenšas sastādīt koalīciju pret Krieviju, protams, ne aiz altruistiskas mīlestības pret Livoniju.

Maskava bija viņa bīstams konkurents uz Livonijas mantojumu un vispāri Polijas vēsturisks ienaidnieks, kuŗa novājināšana bija ļoti izdevīga Polijai, padarot tai brīvas rokas ne tikai Livonijā.

Protams, ka šļachta neredzēja sev nekādus tiešus labumus no Livonijas pievienošanas Polijai, un tādēļ negribēja upurēt līdzekļus uz šo operāciju.

Sigismunda Augusta attiecības pret Livoniju ir tīri makkiavelistiskas: viņš visu laiku dod cerības, apsola palīdzību, bet nekā tās labā nedara, domājot, ka Livonijas lietu pasliktināšanās tikai paātrina „bumbieŗa nogatavošanos”. Jāsaka, ka arī Livonijā simpatijas pret poļiem bija ļoti vājas. Tomēr tur bija poļu partija, kas Firstenbergas laikā grupējās ap Ketleru un pakāpeniski pastiprinājās. Livoniēŗu attiecībās pret poļiem konfesjonālais jautājums nespēlēja pēdējo lomu. Polija, būdama stiprās katoliskās reakcijas valsts, nevarēja iemantot Livonijas progresīvo elementu simpatijas. Bet Livonijai vajadzēja izšķirties starp Poliju un Maskavu. Protams, Maskava to atbaidīja ar savu āziatiskumu, kamēr Polija bija eiropieŗu kultūras valsts.

Tomēr, beidzot, izrādījās, ka Sigismunda Augusta „mīkstā

rociņa" kļuva cietāka par Jāņa Bargā roku, jo tas, neraugoties uz visu savu cietsirdību iekšējā politikā, pratis cienīt draugus un ievērot līgumus ar ārzemju valstīm.

Bez Ketlera tuvināšanās ar Poliju lielu lomu ir spēlējis Livonijas diplomāts Josts Klods, kas redzēja Livonijas glābiņu, tuvojoties Polijai. Rīgas virsbīskaps Vilhelms arī bija Polijas piekritējs. Tas izskaidrojams kā ar konfesionalo solidaritāti, tā arī ar to, ka virsbīskapa brālis bija Prūsijas hercogs Albrechts, Polijas vasals. Livonijas pievienošana Polijai viļināja virsbīskapu, jo tas stiprināja kā viņu, tā viņa brāli, bet Ketlers sapņoja kļūt par visas Livonijas hercogu, līdzīgi Prūsijas hercogam.

Protams, Livonijai bija vēl trešā izeja - Zviedrija, kas līdz ar reformācijas ieviešanu sāka ātri progresēt. Reformācija paplašināja zviedru redzes aploku, iemācīja pazīt savus spēkus, padarīja Zviedriju par pirmās šķiras valsti. Tomēr cerības uz viņu apskatāmā periodā bija vējas, jo Zviedrijai, ka likās, vēl trūka tās varenības pakāpes, lai ņemtu aktīvu daļību priekšā stāvošā cīņā. Gustava I Vāzas lielā uzmanība un pat bailība neatļāva viņā redzēt nopietnu atbalstu pret pārējiem Livonijas pretiniekiem, bet 1560.g. troni uzkāpušais Eriks XIV vēl nepaspēja sevi parādīt.

Sigismunds, cenšamies radīt savu partiju Livonijā, atrada Ketlerā, virsbīskapā Vilhelmā un dažās citās personās savu impēriālistisko plānu Livonijā labus izpildītājus. Sarunas starp Poliju un Livoniju iesākās vēl 1558.g. pavasarī, kad virsbīskaps Vilhelms pirmo reizi griezās pie Polijas pēc palīdzības pret Maskavu. Pēc tam Livonijas sūtņi bija pie Polijas ķēniņa Petrokovā 1559.g. pavasarī.

Abās reizēs tie lūdza palīdzību pret Maskavu, dibinoties uz Pozvoļas traktata, kurā abas puses garantēja savstarpējo palīdzību pret Maskavu. Toreiz šļachta bija pret iejaušanos cīņā.

Pašu ķēniņu personīgi šis jautājums interesēja ļoti lielā mērā, un viņš ņēma tani dalību, kaut gan pagaidām tikai uz papīra. Savās vēstulēs eiropiešu valdniekiem viņš rakstīja par savu līdzjūtību ordeņa liktenim, par savu nesavtīgo vēlēšanos palīdzēt ordenim pret Maskavas barbariem, par Maskavas briesmām, kas draud visai kristīgai pasaulei, un ka tikai Polija ir vienīgā Eiropas glābēja no schismātiķiem. Sigismunda Augusta ziņojumu motīvi dabū savu attīstību Špejeras sanāksmē 1560.g., kad tika lasītas viņa draugu - Ketlera, Pomeranijas Barnīma, virsbīskapa Vilhelma un Meklenburgas Albrechta vēstules. Šie Polijas ķēniņa draugi rakstīja par Maskavas barbara tieksmēm aprīt ne tikai Livoniju,

bet arī Prūsiju un citas Baltijas valstis. Meklenburgas hercogs Albrechts savā vēstulē ļoti sīki apraksta Maskavas tiraniju, kas pārspēj visu, ko līdz šim stāstīja par turkiem un tatāriem: krievi nesaudzējot nedz dzimumu, nedz vecumu un lietojot barībai mazus bērnus. Visu šo vēstulu nolūks ir radīt pēc iespējas plašāku koalīciju pret Sigismunda Augusta galveno konkurentu - Krieviju, kā vispāri Austrum-Eiropā, tā arī Livonijā.

Lai būtu kā būdams, bet Sigismunds Augusts nezaudēja laiku savas akcijas diplomātiskai un psiholoģiskai sagatavošanai Livonijā, kaut gan vēl nebija sniedzis tai nekādu reālu palīdzību, domādams, ka vēl ir pāragri un ka „bumbieris vēl nav gatavs”.

1559.g. rudenī Ketlers darīja jaunu mēģinājumu tuvināties Polijai. Viņš personīgi ieradās Krakovā un deva tik plašus solījumus, ka Polija nevarēja turēties vilinājumam pretīm, un šlachta deva savu piekrišanu uz protektorātu par Livoniju. Sigismunds Augusts varēja būt apmierināts.

Sarunas tika pārnestas Viļņā un šeit 31.augustā un 15.septembrī tika noslēgti 2 līgumi: viens ar Ketleru, otrs ar Rīgas virsbīskapu. Sigismunds apsoliņās paturēt kārtu tiesības, Augsburgas reliģiju un pieņēma protektorātu par Livoniju, apsolut tai palīdzību pret krieviem. Par to Ketlers ap-

ņēmās nodot teritorijas daļu ar Druju, Ašeradenu, Rēzekni, Ludzu, Daugavpili, Sēlburgu un Bausku, bet arķibīskaps - Alūksni, Lenevardenu, Lubanu un Birsenu. Viss tas sastādīja Livonijas teritorijas vienu sestdaļu. Polijas ķēniņš pieprasīja sev arī Rīgu, bet tas netika izpildīts.

Tiešām, ķēniņš bij apsolījies visu atdot atpakaļ Kettle-ram par 600.000 guldeņiem un virsbīskapam - par 100.000 guldeņiem, bet, protams, šie astronomiskie skaitļi nekad nevarēja tikt samaksāti.

Tas, tiešām, bija liels Sigismunda Augusta panākums. Bet tas nebija viss. Ķēniņš norāda, ka tā kā pamiera līgums starp Poliju un Maskavu 1557.g. noslēgts, beidzas tikai 1563.gadā, viņš nevar aizsargāt Livoniju kā s a b i e d r o t o valsti, tādēļ nepieciešami, lai Livonija atzītu savu pilnu padošanos Polijai. Tad Maskava, saistīta ar to pašu līgumu, zaudē tiesību piesavināt Livoniju jau kā Polijas daļu. Bet ja tomēr Maskava sāks aizskārt Livoniju, tad ar to viņa pati lauzīs pamieru un ķēniņam būs tiesība ar zobenu aizsargāt Livoniju. Sigismundam, protams, bija skaidrs, ka krievi, pēc viņa paša vārdiem „nejēgas klientu tiesību attiecībās” (atcerēsimies tikai Jāņa IV nodomus padarīt Magnusu par savu klientu!..) nekādā gadījumā neatstās savus nodomus, pat neskatoties uz šo smalko, tīri italisko formalistiku. Tādēļ viņam

nevarēja būt šaubu, ka minētai „formālai” Livonijas pakļaušanai ir lemts nekavējoši palikt par „faktisko”.

Septembrī, atgriezies no Viļņas, Ketlers paziņoja Cēsis ordeņa kapitulam par noslēgto līgumu ar Polijas ķēniņu un piemetināja, ka Sigismunds lika priekšā noteikumu, lai mestrs Firstenbergas noliktu savas amata pilnvaras un atdotu tās Ketleram.

Ar mestra amata nodošanu savam piekritējam Ketleram Polijas ķēniņš domāja vieglāk realizēt savus plānus un garantēt sev Livonijas uzticību. Sigismunds labi saprata, ka viņa līgums ar Livoniju nepaliks bez sekām tiklab no Maskavas kā arī no ķeizara puses, kuŗa impērijā Livonija ietilpa. Tādēļ nezaudējot laiku, Sigismunds sāk diplomātisku akciju, lai novērstu nepatīkamas sekas. Viņš raksta ķeizaram Ferdinandam vēstuli, kas tiešām ir ievērojams diplomātisks dokuments. Sigismunds raksta, ka saskaņā ar impērotora vēlēšanos un pat saskaņā ar viņa paša lūgumu viņš bija piekritis dot Livonijai savu aizsardzību pret moskovitiem un ņemt to zem sava protektorāta. Tādā kārtā izrādās, ka ķeizaristes daļas pievienošana Polijas kronim notika pēc paša ķeizara rīkojuma un vēlēšanās. Baidīdamies no Maskavas, Sigismunds lūdza ķeizaru nosūtīt ķeizara sūtniecību kopā ar ķēniņa sūtniecību pie Jāņa IV, pie kam aizrāda, lai sūtņi nekādā ziņā neie-

minās par ķēniņa pretenzijām uz Livoniju. Tādā kārtā Sigismunds Augusts mēģina paša ķeizara autoritāti padarīt par līdzekli savā Livonijas politikā, kas aizskar paša ķeizara intereses. Bez tam Livonijas „padošanās” sarunās ar Ketleru likta priekšā kā nepieciešams nosacījums, kas atņēma moskovītiem tiesību uzbrukt Livonijai sakarā ar 1557.g. pamieru, tagad dabū gluži citu nozīmi un kļūst Sigismundam par lietu, ko vajaga rūpīgi slēpt no tiem pašiem moskovītiem.

Ferdinands bij izbrīnījies par tādu lietas virzienu un, protams, saprata godkārigā Polijas ķēniņa viltības, par ko arī viņš ziņoja savā atbildrakstā Sigismundam. Tomēr viņš apsolija Sigismundam palīdzību, bet kā parasti, lieta tālāk par pārrunām nebija gājusi. Bet savā vēstulē Firstenbergam Ferdinands raksta par savu neuzticību Ketleram un brīdina no tā viltības. Firstenbergs izdarīja vairākus mēģinājumus atrunāt Ketleru no viņa nodomiem, norādot uz briesmām, kas draud ordenim, kuŗa koadjutors bija pats Ketlers, un uz stipras opozīcijas iespējamību pašā ordenī. Tomēr tas vēl vairāk attālināja Ketleru no mestra un vēl vairāk sabojāja viņu attiecības, pie kam neuzticīgajam koadjutoram visvairāk vajadzēja būties no tā, lai piekrāptie kaut kā nedabūtu zināt par viņa nodomu spekulēt ar ordeņa valsts atsevišķām daļām. Tā kā ķeizars bija neapmierināts ar Sigismunda rīci-

bu, tad pēdējais, lai nostiprinātu savas pozīcijas, lika priekšā Ketleram nosūtīt ķeizaram ziņojumu, kas būtu uzrakstīts Sigismundam labvēlīgā garā. Šinī ziņojumā skan vecais leitmotīvs par nepieciešamību slēgt ceļu uz Krieviju meistariem un speciālistiem kara un jūras lietās un vispāri tiem, kas varētu kaut kam iemācīt krievus. Tiek atkārtota veca pasaka par Jāņa IV nodomu sagrābt ne tikai Livoniju, bet arī zemes, kas atrodas Baltijas jūras dienvidus piekrastē. Tādēļ pēc Ketlera domām nepieciešami atņemt atpakaļ no krieviem Narvu, bet visām iedzīvotāju kārtām, pilsētām un visām Baltijas kristīgām valstīm jāaizmirst savas personīgās intereses un savtīgi labumi un kopīgi jāuzbrūk ienaidniekam.

„Nesavtība” un „ideālie” motīvi vispāri arī līdz šim laikam ir diplomātiskās virtuves galvenie ingredientī, bet Ketlera ziņojumā tie iegūst īpašu piegaršu, jo ļoti grūti saskaņot šos jēdzienus ar 1/6 Livonijas teritorijas atdošanu Polijas ķēniņam par diezgan problēmatisko palīdzību.

Ketlers pēc savas dabas bija ļoti auksts, aprēķinātājs politiķis, kas pilnīgi saprata notikušo faktu istu nozīmi, kas neizbēgami veda pie ordeņa likvidācijas. Neapšaubāmi, ka viņu dzina tikai tīri personīga tieksme sasniegt to stāvokli, ko Prūsijā ieņēma Rīgas virsbīskapa brālis. Ceļš pie šā mērķa veda caur ordeņa līķi un caur Varšavu. Ketlera

darbs bija atvieglots ar redzamo ordeņa iekšējo sabrukumu, bet ordeņa romantikas un viduslaiku hēroiskā patosa paliekas, kuŗas reprezentēja vecais mestrs, nevarēja grozīt aukstos un varbūt racionālos godkāriģā koadjutora lēsumus. Tomēr Ketlers ir vainojams, vispirms, ka viņš piekrāpa personas, kas viņam bij uzticējušas ordeņa, kā tāda, aizsargāšanu un, otrkārt, ka viņš saistīja Livonijas likteni ar Poliju, kas toreiz bija viduslaiku katoliskās reakcijas atbalsts.

Šinī ziņā Ketlera polētiku vajaga raksturot kā reakcionāro, vērstu pret laika plūdumu, pretīģu vēsturiskās evolūcijas procesam. Tanī slēpās to lielu nelaimju presumpcija, kas drīz uzbruka zemei un atnesa tautai daudz posta.

Nevar pielaist, ka tāds gudrs un apsvēruma spējīģs politiķis, kāds bija Ketlers, nebija spēģis atminēt ķēniņa Sigismunda personu un paredzēt tā viltīģos nodomus. Ketlera uzveģanos var izskaidrot vienīģi ar to, ka reiz iesācis iet zināmu ceļu, kuŗā viņam vajadzēja kāpt pāri Firstenbergam, iet caur skaidro kapitula krāpģšanu un kāpt pāri ordeņa līķim, viņam nebija vairs iespēģas atkāpties, un līdz ar Rīģas virsbīskapu viņģ kļuva par rotaļlietiģu Sigismunda Augusta rokās.

Tieģģām, pagāģa tikai iss laika sprīdis, kā iesākās Ketlera vilģšanās. Tanī laikā, kad krievi 1560.g. un 1561.g. pavasarī nostiprināģas Livonijā, ķēniņģ nesniedza nekādu tau-

stāmu palīdzību, bet tikai pavairoja savas prasības attiecībā pret Ketleru, apsolut palīdzību jau tikai tanī gadījumā, ja Livonijas pilis un cietokšņi tikšot nodoti poļu garnizojumiem. Protams, šim priekšlikumam nebija nekādas militāras nozīmes, jo lai zemi atsvabinātu no krieviem, vajadzēja sist viņu spēkus laukā, bet ne aizsargāt pilis un cietokšņus, atstājot zemi Maskavas uzbrukumam briesmām.

Protams, Livonija nevarēja pieņemt tādu priekšlikumu, bet Sigismunds prata gaidīt, un viņš arī sagaidīja.

Zviedri pekšņi ieņēma Rēveli, parādot pasaulei savas plašās politiskās programmas pirmo burtu. Sigismundam tas bija ārkārtīgi nepatīkami: parādījās jauns konkurents.

Ketleram tas bija briesmīgs trieciens, kas draudēja iznīcināt visus viņa plānus un nostādīt to visneapskaužamākā stāvoklī.

Sigismunds vairs nevarēja mierīgi gaidīt „bumbieža nogatavošanos”, - zviedri varēja no Rēveles izplatīties ordeņa īpašumu ziemeļos.

Viņš nomet aizbildņa - protektora masku un noteikti prasīja no ordeņa pilnīgu padošanos. 1561.g. jūlijā Radzivils dabū pavēli iet ar kaņaspēku uz Livoniju, bet rīkojas ļoti vāji un nenoteikti, bet ķēniņš turpina savu diplomātisko uzbrukumam Livonijai. 6.jūlijā viņš dod tam pašam Radzivilam

pilnvaru noslēgt papildu līgumu ar Livonijas kārtām.

Augustā Radzivils ierodas Rīgā un pieprasa: 1) pieņemt pilis un cietokšņos poļu garnizonus; 2) pilnīgi padoties Polijas kronim; 3) sekularizēt ordeņa zemes. Bez tam Radzivils pretendē uz visām zemēm ziemeļos no Daugavas un uz visiem cietokšņiem Daugavas dienvidkrastā, šo motivējot ar to, ka Livonijas militārā aizsardzība ir iespējama tikai ar tādiem nosacījumiem. Radzivils pārmet ordenim pirmatnēja līguma neievērošanu un saka, ka tagad Livonija poļiem jāaizsargā nevis no viena ienaidnieka, bet gan no trijiem, kādēļ Viļņas līguma noteikumi kļūstot neiespējami. Polijas ķēniņš pieprasīja arī Rīgas pilsētas padošanos viņam.

Tādā kārtā Sigismunds zem samta cimda parādīja dzelzroku.

Ketlera sapņi būt par visu ordeņa zemju kungu pēc Prūsijas hercoga parauga izgaisa kā dūmi. Sigismunds atņēma gandrīz visu, un Ketleram atliek tikai gaidīt, ko ķēniņš viņam iedos kā žēlastības dāvanu. Ketlera spēle izrādījās paspēlētā un viņš bija spiests pieņemt visus jaunus noteikumus. Tomēr Rīgas pilsēta negribēja padoties ķēniņam, neraugoties uz Radzivila pierunāšanu un draudiem. Rīgas pilsētas rāte atbildēja Radzivilam ar memorandu, kā autors Jirgens Padels centās paturēt galvenās pilsētas privilēģijas. Pilsēta tikai

taid bija ar mieru padoties Polijai, ja ķeizars tam nepretošoties.

Josts Klods, pazīstams poļufilu diplomāts Livonijā un Ketlera draugs, aizrādīja, cik maz ķeizariste rūpējās par Livoniju. Dr. Jonas, Prūsijas Albrehta deputāts pierādīja, ka uzticības zvērastu valdniekam nevar paturēt līdz pēdējam, norādīja uz tām briesmām, kas gaidot Rīgu, ja ķēniņš nesniegšot tai palīdzību un Rīgu ieņemšot krievi.

Ketlers nenogaidīja sarunu beigas un 28.septembrī nodeva Rīgas pili leišu karaspēkam.

Viņā no jauna iecēla sevišķu komisiju, kurai bija jānovēd līdz beigām jautājums par Livonijas padošanos Polijai.

25.oktobrī vienojās par šādu projektu: Livonija paturēja ticības brīvību un visas savas tiesības; virsbīskaps un viņa koadjutors paturēja līdz mūža beigām savus īpašumus; mestrs ieguva hercoga tituli un dabūja par lēni Kurzemi; arī Rīgas tiesības un privileģijas tika apstiprinātas saskaņā ar pirmo Radzivila solījumu.

Tomēr sarunas nebeidzās un tika novilcinātas līdz 27.novembrim. Tāda lietas vilcināšana izskaidrojama ar to, ka šļachta ne visai daudz juta līdzī sava ķēniņa ārējai politikai.

27.novembrī Radzivils ieteica Livonijas pārstāvjiem dot

uzticības zvērastu Polijas karālim, kā visu atsevišķo karālistes daļu kungam, pilnīgi izspiežot no līguma inkorporācijas jēdzienu.

Viņš aizrādīja, ka ja livonieši grib būt Polijas karāļa pavalstnieki, tad tas nenozīmē, ka viņam tikai jāparāda cieņa, bet vajaga arī kalpot. Otrā dienā, 28.novembrī, šis jaunais priekšlikums tika no visiem pieņemts, izņemot Rīgas pilsētas pārstāvjus. Tanī pašā dienā tika sastādīti „Pacta subiectionis” un pasludināti „Privilegium Sigismundi Augusti”. Tā kā rīdzinieki turpināja pretoties, atkal tika izmantots Ketlers, kas 20.decembrī paziņoja rīdziniekiem, ka viņš ir atdevis pilsētu Polijas karālim. Radzivils sāka draudēt pilsētai ar atklāta spēka pielietošanu, ja viņa nepadosies Polijai.

Tomēr Rīga nepadevās un Polijai bija jāgaida Stefana Batorija laiki, kad viņai izdevās pārkost šo riekstu.

Tādā kārtā Sigismunds II Augusts bija panācis savu: Livonija gulēja pie viņa kājām.

Visievērojamākais ir tas, ka šis panākums bija sasniegts nevis kā kara pūļu rezultāts, bet kā viņa politisko spēju sekas; ne kā godalga par Livonijas aizsardzību pret viņas ienaidniekiem, bet gluži otrādi, kā sekas Livonijas apzinīgās atstāšanas ienaidnieku uzbrukumu briesmām.

Šis ievērojamais apstāklis deva, pēc Kurbska vārdiem, pamatu landmaršalam Belam teikt, ka Polijas ķēniņš paņēmis Livoniju ne godīgā karā, bet ar viltību un krāpšanu.

Sigismunds varēja būt apmierināts.

Livonijas padošanās bija viņa politikas liels panākums. Bet viņam bij jāsaprot, ka šis solis ved pie neizbēgamās sadursmes vispirms ar krieviem, bet pēc tam ar zviedriem. Livonija kļuva par ķildas ābolu, kā dēļ bija lemts izliet daudz asiņu.

Nepietika ar Livonijas paņemšanu, vajadzēja prast to arī paturēt. Pēdējais nebija pa spēkam Sigismundam Augustam. Polijai bija vajadzīgs tāds ķēniņš, kāds bija vēlāk Stefans Batorijs, un ārkārtīgi labvēlīgie ārējie politiskie apstākļi, kādi bija Polijai iekšējās jukas Zviedrijā un depresijas, ko pārdzīvoja Krievija Jāņa IV pēdējā valdīšanas laikā un Ruriku dinastijas izbeigšanās laikā, lai spētu paturēt Livoniju vēl uz kādu laiku Polijas rokās.

Padošanās Polijai priekš Livonijas bija nelaime. Ja Livonija tanī laikā kļuva politisks liķis, tad arī Polija kā visreakcionārākā valsts Austrumos, gāja to pašu ceļu un pēc vēsturiskās evolūcijas likuma tā tuvojās panīkšanai.

Kas zīmējas uz Krieviju, tad kaut tā ātri progresēja, tā tomēr bija vēl barbariska valsts. Vēl vajadzēja daudz

laika, lai tā sasniegtu politisku gatavību.

Tādēļ visdrošākais kandidāts uz Livonijas mantojumu bija Zviedrija. Reformācija devusi tautai dzīves spēku, savas nacionālās vienības apziņu, iedvesusi nacionālā lepnuma un patriotisma sajūtu, un zviedri Vāzas dinastijas ķēniņu vadībā izgāja uz politiskās arēnas. Pēc likteņa lēmuma šī iziešana nokavējās par vienu vai diviem gadu desmitiem; tad Livonijas liktenis būtu citādāks un vēsturē nebūtu tādu dokumentu kā „Privilegium Sigismundi Augusti” un „Pacta Subjectionis”.

D ā n i j a.

Par pamatjautājumu Skandināvijas valšķu attiecībās top Baltijas jautājums. Pēc Špejeras miera 1544.g. Skandināvijas valstis uznāca uz pasaules politiskās skatuves, kas izsauca viņu interešu sadursmi Austrumos un noveda līdz ilgai cīņai par Livoniju.

Iesākot savu politisko dzīvi, Dānijai vispirms vajadzēja noteikt savu vietu cīņā, kas norisinājās Vācijā starp firsiem un ķeizaru.

Dānijas Kristiāns III bija ļoti uzmanīgs politiķis. Viņš ne uz acumirkli neizlaida no acīm Kārļa V panākumus.

Dānijai un viņas jaunajai dinastijai bija ļoti bīstami iekļauties šinī cīņā, bet ķēniņš Kristiāns III bija visas germāņu pasaules politisko intrigu objekts. Katrs gribēja pievilkt viņu savā pusē, uz viņu lika cerības kā protestanti, tā arī katoļi. Ķēniņam bija ļoti svarīgi nodibināt ar firstiem un Valua no vienas puses un ar katoļiem un Kārli V no otras puses, tādas attiecības, lai nesaceltu pret sevi nedz pirmos, nedz otros.

Dānija, neskatoties uz savu nelielo teritoriju un militāro nespēcību, tomēr bija sava ģeografiskā stāvokļa dēļ pie Zundiem par lielo trumpi Eiropas politiskā spēlē.

Zundi atradās pilnīgi Dānijas kontrolē, un Dānija varēja katrā brīdī slēgt tos vienai vai otrai valstij un ar to kavēt viņu oikonomisko dzīvi. Šī apstākļa dēļ, iesāktā Šmalaldenes karā katrs gribēja redzēt Dāniju savā pusē. Kārlim V bija pamats cerēt uz Kristiānu III atbalstu šinī karā. Ķēniņš baidījās atklāti atteikt ķeizaram; no otras puses, viņu savā lagerī aicināja protestanti un Francija. Uzmanīgais Kristiāns nolēma šinī firstu un Francijas cīņā pret Habsburgu namu uzturēt pilnu neitralitāti. Tas nebija viegli, bet to prasīja Dānijas un tās jaunās dinastijas intereses. No šā brīža sākās bīstams un likumains Dānijas politikas ceļš. Kaut gan protestanti un Francija pielika visas pūles, lai

pievilktu Kristiānu III savā pusē, un pēdējais neuzticējās ķeizaram viņa intrigu pret Dāniju un ticības pretestību dēļ, tomēr viņš palika uzticīgs savam neiejaukšanās principam. Dānijas attiecības pret Vācijas ķeizaristi stipri sarežģījās ķeizara Ferdinanda valdīšanas laikā, tādēļ, ka Livonijas jautājums kļuva no vietēja par pasaules jautājumu un pievilka visas Eiropas uzmanību.

Tanī pašā laikā pastāvēja un pastiprinājās tradicionālais naidis starp Dāniju un Zviedriju, un ja apslēptais uguns nepārvērtās atklātā ugunsgrēkā, tad šeit Skandināvijai jāpateicās savu miermīlīgo veco ķēniņu Gustava I Vāzas un Kristiāna III ārkārtīgi uzmanīgai politikai. Tikko šie ķēniņi nomira, tad uzliesmoja septiņgadu karš starp Dāniju un Zviedriju.

Kristiāns III bija ļoti uzmanīgs arī savā Livonijas politikā. Jau 1558.g. ordenmestrs Firstenbergs, meklēdams aizbildniecību, griezās pie Dānijas, kas sava attāluma dēļ vislabāk noderēja šim nolūkam. Kristiānu III ļoti viļināja perspektīva nostiprināties Livonijā, bet viņam bija bail ielaisties avantūrā tik tālā zemē.

Bez tam viņam bija nesaskaņas Dānijā ar saviem muižniekiem, tādēļ viņš atteicās no iejaukšanās. Tai pašā gadā Rēveles un Hārijas pilsoņi lūdza ķēniņu pieņemt viņus Dānijas

pavalstniecībā un palīdzēt pret krieviem. Arī šoreiz viņš aprobežojās ar dažu pārtikas vielu un kaža materiālu nosūtīšanu, baidīdamies, ka atklāta palīdzība radīs konfliktu ar krieviem, kuŗus viņš gribēja redzēt par sabiedrotiem kaŗā ar Zviedriju.

1559.g. Kristiāns III nomira, un Dānijas politika krasi mainījās. Viņa pēcnācējs Fridrihs II nosūtīja sūtniecību uz Maskavu, kur panāca tās pamieru ar ordeni uz sešiem mēnešiem.

Tad viņš ķērās pie reālāka darba, nopērkot no bīskapa Jāņa Minhauzena viņa Sāmsalas - Vikas un Kurzemes bīskapiju par 30.000 dālderiem. Gribēdams viens pats valdīt par Dāniju, viņš atņēma savam brālim Magnusam tā Holšteinas hercogisti un kā atlīdzību deva tam šīs divas bīskapijas.

Magnuss ieradās Livonijā 1560.g., nopirka vēl no Rēvels bīskapa tā bīskapiju un pieņēma bīskapa titulu. Jau no paša sākuma Magnuss nodevās intrigām, pavairojot tikai savstarpējo naidu un nekā nedarīja zemes aizsardzībai. Viņš bija pa daļai vainīgs, ka Dānija ciņā par Livoniju nokļuva zaudējušo skaitā.

Z v i e d r i j a.

Pārejot pie Zviedrijas, vispirms, nepieciešami atzīmēt viņas attiecību nestabilitāti ar Vācijas ķeizaristi. Gustavs I Vāza, būdams uzmanīgs līdz neuzticībai, bija neapmierināts, ka viņa intereses nebija pietiekoši garantētas Špejeras traktatā. Šeit viņš redzēja zināmu nelabvēlību kā no Kārļa I, tā arī no Dānijas puses.

1550.g. Gustavs nolēma, beidzot, nosūtīt sūtniecību uz Briseli sarunu vešanai ar Kārli un noskaidrot savstarpējās attiecības. Ķeizars vārdos deva pilnīgi Gustavam labvēlīgu atbildi, bet ar rakstu atteicās to apstiprināt. Briseles sarunas noveda tikai pie abu valšņu pavalstnieku tirdzniecības un netraucētu sarunu noregulēšanās.

Zviedru un ķeizara pilnvaroto konference 1555.g. Augsбургā nedeva nekā, izņemot traktata uzmetumu starp Zviedriju un Nīderlandēm.

Zviedrijas attiecības ar Hanzas savienības pilsētām nebija apmierinošas; sevišķi tās paasinājās ar Libeku, kuŗas tirdzniecību ar krieviem zviedri vienmēr traucēja. Libeka stāvēja Hanzas savienības priekšgalā un bija ķeizaristes pilsēta. Tādēļ Libekas rāte vairākkārt sūdzējās ķeizaram, savam senjoram, par zviedru netaisnībām. Tas nenāca par labu at-

tiecībām starp Gustavu Vāzu un ķeizaru un bija par cēloni tam, ka 1551.g. rudenī Gustavam vajadzēja griezties pie Kārļa V ar vēstuli, kur viņš lūdza ķeizaru neticēt Libekas rātes sūdzībām un sodīt to par neslavas celšanu.

Kad bija pagājušas briesmas, kas draudēja Zviedrijai no Kārļa V puses, tradicionālais naidis ar Dāniju, ārējo briesmu neierobežots, ieguva jaunu spēku. Ja šis naidis nepārgāja atklātā cīņā, tad tikai tādēļ, ka abas valstis pārāk nogura no iekšējiem un ārējiem kaļiem un slāpa pēc miera. Bez tam abi ķēniņi - sāncenši nebija jaunekļi, viņu dzīslās ritēja vecumam tuvu stāvošo cilvēku mierīgās asinis. Tomēr degvielas krājās arvien vairāk un vairāk.

Elfsborgas sapulcē, sasaukta dažādu pārpratumu nokārtošanai starp abām valstīm, nedevusi nekādus reālus rezultātus, ir viņu savstarpējās neuzticības vislabākā illūstrācija.

Zviedru delegācija ierosināja pret Dāniju veselu apsūdzības aktu, kuŗa centrā stāvēja daudzzinātā Dakkes persona, kam it kā palīdzējuši dāņi.

Pēc tukšām debatēm, delegāti aizbrauca projām, nolēmuši neķīlīdoties vienīgi robežu dēļ un netiesāties privātu personu dēļ līdz jaunai sapulcei. Gustavs palika neapmierināts ar savu pilnvaroto piekāpšanos. Viņš norādīja, ka dāņu mērķis ir izprovocēt kaŗu starp Zviedriju un Libeku un pēc tam, ska-

toties pēc apstākļiem, nostājoties vienā vai otrā pusē, kalpināt Zviedriju.

Bet Hanzas savienības mērķis - kopā ar dāņiem novājināt Zviedriju un padarīt to par savu kalponi kā ūnijas laikā.

Attiecības drīz vēl vairāk pasliktinājās „triju kroņu” jautājuma dēļ. Lieta ir tā, ka Dānijas Kristiāns III, tāpat kā agrākie ūnijas ķēniņi, ievietoja savā ķēniņa ģerbonī arī Zviedrijas valsts ģerboni - trīs kroņus. Gustavs I Vāza saskatīja šeit Zviedrijas un tās dinastijas patstāvības apdraudēšanu. Viņš ne bez pamata domāja, ka dāņu ķēniņi neatsakās no savām pretenzijām uz Kalmāras ūniju. Par Gustava nemieru liecina vesela rinda vēstuļu, ko viņš rakstīja saviem fogtiem un padomniekiem; viņš deva rīkojumus par kaņaspēka savākšanu, taisījās būvēt jaunus cietokšņus ap robežu, brīdināja neuzticēties dāņu solījumiem. Gustavs mēģināja apellēt pie Kristiāna III jūtām, atgādinot viņam Zviedrijas nopelnus viņa un viņa tēva cīņā ar Kristiānu II un Libekas pilsētu. Bet viss bija veltīgi - gandarījumu Gustavs nepanāca. Tad viņš sasauca Vadstenā sapulci un šeit nolēma energiski sagatavoties kaņam: atjaunot cietokšņus, apbruņot floti, sapulcināt militārus spēkus, pārvietojot viņus no austrumiem uz dāņu robežu.

Iesāktā literāriskā polemika vēl vairāk palielināja savstarpējo naidu. Abas puses izdeva brošūras, skrejlapas, satiras u.t.t., kurās apvainoja viena otru. Ja Gustava I laikā nenotika atklāta sadursme starp Zviedriju un Dāniju, tad vecais ķēniņš atstāja saviem bērniem kā mantojumu to neuzticību pret dāņiem, kas viņam pašam bija no bērnības laikiem. Gudrā ķēniņa dzīves beigās šī neuzticība pieauga līdz tādiem apmēriem, ka vajadzēja kaut niecīga iemesla, lai izsauktu atklātu sadursmi. Zviedrijas naids ar Krieviju arī bija tradicionāls. Vēl 1537.g. Zviedrija noslēdza ar Maskavu mieru uz 60 gadiem un noteica robežu pēc 1323.g. līguma noteikumiem, kas nozīmēja robežas pārvešanu tālāk uz rietumiem. Gustavs I ar to bija neapmierināts un visādi mēģināja novilcināt jautājuma nobeigšanu, kas nepalika noslēpts Maskavas Jāņa IV skatiem un izsauca ilgus diplomātiskus strīdus.

Gustavam I bija bail no sava austrumu kaimiņa un tāpēc jau 1548.g. tas lūdza Rīgas virsbīskapu uzmanīgi vērot, lai Moskovijā neiekļūtu ārzemju speciālisti, sevišķi kara lietās. Gustava bailes pastiprinājās no tā laika, kad bija nodibinājušies tirdzniecības sakari starp Maskavu un Angliju. Nekas tā nepretojās šiem „nedzirdētiem angļu sakariem ar moskovītiem” kā Gustavs. Viņš kūdīja Dāniju, Poliju un Livonijas ordeni pret Maskavu; viņš nodibināja sakarus arī ar Anglijas

Mariju, visādi intrigējot pret Jāni IV. Viņš radīja plānu, kā uzreiz uzbrukt Krievijai no divām pusēm: Zviedrija - caur Somiju, bet Polija ar Livonijas ordeni - no rietumiem. Ķēniņš domāja atspiest Maskavu tālu uz austrumiem, izmantojot izdevīgo laiku, kad Jānis IV cīnījās ar tatāriem.

Tomēr viņš nokavējās, un krievi paši iebruka viņa zemē. Pirms kara sākšanas ar Krieviju Gustavs 1554.g. nosūtīja sūtniecību uz Valmieru pie ordeņa mestra, lai to informētu par krievu postošiem uzbrukumiem Somijā un par Maskavas Jāņa nodomu iekarot Livoniju. Ordeņa pārstāvju daļa bija par karu ar Maskavu savienībā ar Zviedriju; daļa, negribēdami karu, stāvēja par nesen noslēgto mieru ar Maskavu, bet vēlējās, lai Zviedrija karotu ar Jāni IV. Rezultātā mestrs sūtīja Veisenšteinas fogtu Bernhardu von Šmertenu uz Zviedriju, lai pārliecinātu Gustavu turpināt karu ar Krieviju, pie kam deva tam cerības uz ordeņa un Polijas - Lietuvas palīdzību. Gustavs nevarēja apmierināties tikai ar solījumiem un prasīja no ordeņa nekavējoši slēgt ar viņu savienību.

Tiešām, apsolutās palīdzības vietā, 1555.g. 9.aprīlī ordenis apstiprināja mierlīgumu ar Maskavu, bet mestrs aprobežojās ar sūtniecības nosūtīšanu uz Zviedriju, lai atvainotos Gustava priekšā. Ķēniņš visos savos zaudējumos apvainoja ordeni, kas viņu pievīla attiecībā par Polijas un ordeņa

gatavību iesākt karu ar Maskavu, par tatāru uzbrukumu Maskavai un par Jāņa IV gŗūtībām.

Tomēr 1555.g. rudenī Gustavs no jauna sūta sūtņus uz Livoniju ar norādījumu, ka ir atnācis labvēlīgs brīdis uzbrukt Maskavai, jo cars aizņemts ar Astrachanas lietām. Gustavs grib pilnīgi nogriezt moskovitus no jūras.

Gustava vēstulēs starp rindām viegli var izlasīt viņa cenšanos iegūt Somijas jūras līci, Ņevas upi un Ladogas ezeru. Bez tam Gustavs domāja atvērt saviem tirgotājiem ceļu caur Krieviju uz Persiju. Bet Maskavas Jānis negaidīja koalīcijas sagatavošanos. Ātri un ar panākumiem nobeidzis savas austrumu lietas, viņš pats iesāka uzbrukumu savam ienaidniekam.

Par kara cēloni cars savā vēstulē Polijas ķēniņam, kas piedāvāja savu starpniecību, uzrādīja sekojošos apstākļus: zviedru ķēniņš nav ievērojis robežas, sagrābis krievu zemes, pavēlējis satvert krievu tirgotājus, no kuŗiem vairākus iesēdinājis cietumā, nolaupījis preces un, beidzot, pieprasījis tiesības vest diplomātiskus sakarus tieši ar caru, bet ne caur Novgorodas vietniekiem.

Jau pirmajās karaspēku sadursmēs Gustava I Vāzes plāni izgaisa kā dūmi. Uzvara gandrīz nepārtraukti bija krievu pusē.

Par izcilāko momentu šinī karā bija Notenburgas aplenkšana, kas beidzās ar pilnīgu zviedru sakaušanu.

Jau 1556.g. iesākās miera sarunas, un Gustavs, negaidot nekā laba, turpināja sev meklēt sabiedrotos Eiropā.

Gustavs nesaudzēja krāsas, lai attēlotu no Maskavas tuvojošās briesmas, kas apdraudēšot visu civilizēto pasauli, ja krievu barbari nostiprināšoties Baltijas jūras piekrastēs. Tad Krievija, raksta ķēniņš, kļūšot ziemeļrietumos par to, par ko dienvidaustrumos kļuvusi Turcija.

Bet Gustava pamflets neradīja eiropiešu valdnieku starpā lielu efektu. Eiropa bija pārāk aizņemta ar savām iekšējām lietām un turku briesmām. Ķeizars, gluži otrādi, gribēja redzēt krievos spēcīgos sabiedrotos pret tiem pašiem turkiem.

Arī pats Gustava pamflets bija baltiem diegiem šūts un nepareizs pēc savas būtības, jo nekādas paralēles starp Turciju un Krieviju nevarēja būt. Tai laikā, kad krievi centās ar savām asinīm iekārot sev tiesības uz rietumu civilizāciju, Turcijai bija gluži pretējas tieksmes.

Pa to laiku miera sarunas starp Zviedriju un Maskavu tika sekmīgi vestas, jo abas puses negribēja karu. Gustavs redzēja, ka cīņa ar Krieviju viņam nav pa spēkam, bet Jānis saprata, ka Krievija vēl nav gatava cīņai rietumos ar vienmēr iespējamo koalīciju no viņas vēsturiskiem ienaidniekiem -

Zviedrijas, Polijas un Livonijas ordeņa.

Gustavs mēģināja novilcināt sarunas, atradis 1523.g. līguma sagrozīto redakciju un pilnvarojis savus sūtņus pie tās pieturēties.

Tomēr 1557.g. Maskavā tika noslēgts mierlīgums, kā pamatā no vienas puses tika liktas 1323.g. robežas, bet no otras, kā sarkans pavediens iet Maskavas Jāņa tieksmes atrast satiksmes ceļus uz Rietumiem, kas ir krievu politikas smaguma punkts ziemeļrietumos kā visā apskatāmā periodā, tā arī nākošā gadu simtenī.

1557.g. 2.aprīlī Gustavs starp citu bija parakstījis punktus par tirdzniecības brīvību starp Krieviju un Zviedriju un par krievu diplomātisko pilnvaroto brīvu laišanu visur, kur viņi brauktu. Tai pašā gadā jūlijā Stokholmā atbrauca krievu sūtņi un Jāņa vārdā ar krusta skūpstīšanu apstiprināja līgumu.

Cietis neveiksmi, Gustavs kļuva pat līdz sīkumiem pakalpiģis attiecībās pret savu austrumu kaimiņu un arī saviem bērniem lika stingri turēties pie miera politikas ar Maskavu.

Šī miera politika ar Maskavu visskaidrāk ir redzama Zviedrijas attiecībās ar Livonijas ordeni.

Drīz pēc tam Krievijā radusies iekšējā krīze lika Gustava I pēcnācējiem aizmirst gudrā ķēniņa padomu, par ko bei-

gu beigās Kārlis XII samaksāja ar Poltavas neveiksmi un Zviedrijas nostādišanu otrās šķiras valšķu rindā.

+
+ +

Tāds ir iss vēsturisko faktu pārskats, kas raksturo starptautisko stāvokli un iekšējo noskaņojumu Vācijā, Polijā, Dānijā un Zviedrijā, kā arī viņu savstarpējās attiecības.

Eiropas tautu politisko ideālu grandiozu pārmaiņu fonā, kas ievada jauno laiku sākumu, Dānijas un sevišķi Zviedrijas politiskās tieksmes iegūst sevišķu izteiksmību.

Eiropiešu pasaule šinī laikā manāmi sadalījās divās no-
metnēs: vienā bija viduslaiku konservātīvo formu un ideju
piekritēji, kas savus ideālus redzēja ķeizara varas univer-
sālismā un krasā katoliskā reakcija, kas centās uzlikt sma-
gu roku uz cilvēku domāšanas brīvību un uzspiest tautām Ro-
mas un ķeizara diktētos heteronomus uzskatus. Tikai ar pilnu
vēsturiskās perspektīvas zaudēšanu var izskaidrot šīs grupas
tendencies.

Tiešām, viduslaiki bija pa lielākai daļai reliģiozs
laikmets. Tautām bija ilgas pēc debesīm. Cilvēki bija svēta
ārprāta pārņēmti, un visu viduslaiku kultūra tika vērsta uz

transcendentu. Iekšā koncentrēta enerģija radīja personību mūka un bruņinieka veidā.

Ja uzplauka skaistās dāmas kults, un trubadūri dziedāja savas dziesmas, tomēr mēs pazīstam viduslaiku barbarismu, rūpību, varmācību, pozitīvo dabas zināšanu un vēstures nezinašanu, reliģisko terroru, saistīto ar elles moku briesmām.

Tad viduslaiku teokratiskais izgudrojums par Dieva valsti zemes virsū pārvērtās svētās valsts simulācijā.

Tukša simbolika stājās ontoloģiskās būtības vietā, un reliģijas vārdu formulas centās aizvietot darbus.

Ar visu to, protams, nevarēja apmierināties cilvēku gars. Brīvības un patiesības meklēšana virzīja tautas uz reformācijas ceļu.

Ar „jaunās vēstures” dienas sākšanos jau nebija iespējams atjaunot veco universālo un teokratisko valsti, jo viņa nebija realizējusi augstāko taisnību, bet tikai izlikās, ka to realizē.

Sekojošie pasaules notikumi, kā Amerikas atrašana un grāmatu iespiešanas ieviešana tikai sekmēja gatavas ideoloģiskās tendences parādīšanos un deva vecai pasaulei lieku sietu.

Izejot no šīs vispārējās idejas, var jau iepriekš paredzēt, kuŗa no pusēm uzvarēs un kuŗa zaudēs.

Kārļa V nodomu neveiksme un viņa pēcnācēju Ferdinanda I nespēcība un Spānijas Filipa zaudējumi stāv pilnā saskaņā ar laika garu.

Polija, kā viduslaiku konservātisma un katoliskās reakcijas pārstāve, tuvojās savai panīkšanai un politiskās patstāvības zaudēšanai.

Kas zīmējas uz Dāniju un Zviedriju, tad var manīt, ka starp viņām iesāktā cīņā Dānija rīkojās savienībā ar Libeku, kas bija Hanzas savienības galva un tādā kārtā cīnījās par novecojušām viduslaiku organizācijas formām. Hanzas savienība tolaik atradās pilnā sabrukuma stadijā, ko vislabāk rāda hanzetāgi sākot ar 1542.g. un Hanzas locekļu attiecības pret cīņas pusēm, sevišķi septiņgadu kara laikā.

Tādā kārtā, saistījusi savas intereses ar bojā ejošo institūtu, Dānija grūda neveiksmē savu tirdzniecības politiku.

Turpretim Zviedrija ir šinī cīņā progresīva virziena puse; viņa cenšas mainīt viduslaiku tirdzniecības formas un, cīnoties ar Hanzu, grib ieņemt viņas vietu Baltijas jūrā.

Kaut gan viņas tirdzniecības formas ar Krieviju turpina būt viduslaiku, tomēr viņas tieksmēm, atbilstošām jauno laiku garam, ir vairāk šansu uz panākumiem.

K r i e v i j a.

Livonijas kara dalībnieku starpā Krievijai pieder pirmā un galvenā vieta. Ar vārdu sakot, Livonijas karš savā pirmā periodā ir ists krievu karš, Krievijas īpaša geografiska stāvokļa un visas viņas vēsturiskās attīstības gaitas izsaukts.

Divu pasaulu sadursme: krievu - pareizticīgo un vācu - katoļu bija neizbēgama pēc pašu lietu būtības; vācu „Drang nach Osten” nevarēja nesadurties ar krievu pasauli.

Tiešām, jau 40 gadu pēc pirmā vācu bruņinieka parādīšanās Livonijā krievu un vācu zobeni 1242.g. sakrustojās uz Peipusa ezera ledus.

Divi gadi agrāk Ņevas upes krastos novgorodieši atsita katoļu krusta gājienu, ko ar pāvesta Georga IX svētību organizēja zviedri Birgera vadībā. Tanī pašā laikā krievi ved vairākus sekmīgus karus ar Lietuvu. Šo uzvaru gods pieder kņazam Aleksandram Ņevskim, kas krievu apziņā kļuva tautas varonis. Šo nākošo sadursmju prologā piedalās taisni tās valstis, ar kurām Krievijai bija lemts sadurties visu laiku savā rietumu politikas ceļā un pie kurām vēlāk pievienojās Polija, saistīta ar Lietuvu. Šo pirmo sadursmju laiks sakrīt ar tatāru uzbrukumu sākumu Krievijā, kas novērsa visas krievu tautas spēkus uz diviem ar pusi gadu simteņiem no viņas

rietumu lietām un ieslēdza valsti Čingis-chāna mantinieku interešu sfairā. No šīs Krievijas novājināšanas vinnēja tikai Lietuva, kas nesamērīgi izauga uz krievu rietumu un dienvidrietumu apgabalu rēķina, kas labprātīgi bija padevušies Lietuvai, lai neieklūtu zem mongoļu jūga.

Kas attiecas uz Zviedriju un Livonijas ordeni, tad viņi nebija izmantojuši šo viņiem labvēlīgo laiku.

Tas izskaidrojams ar to, ka Zviedrija toreiz bija aizņemta ar savām iekšējām lietām un viņas ārējā politika bija vērsta uz citu pusi, bet ordenis šo dārgo laiku bija iztērējis savas iekšējās organizācijas, oikonomiskās un valsts stāvokļa nostiprināšanās labā, kā arī politiskā cīņā ar citiem Livonijas federācijas locekļiem.

Uzvara Kulikovas laukumā 1380.g. iezīmēja Krievijas atsvabināšanas sākumu no tatāru jūga. Šī uzvara Krievijai bija tas pats, kas Vakar-Eiropai bija Aecija uzvara Katalaunas laukumā 451.g. un Kārļa Martela uzvara 732.g., kas apturēja arābu ekspansiju.

Kaut gan Kulikovas kauja nedeva tiešus rezultātus, bet viņai bija milzīga morāliskā nozīme, jo viņa iznīcināja krievu tautas apziņā tatāru neuzvaramības hipnozi, deva cerību uz gaišāko nākotni un, galvenais, attaisnoja tautas apziņā Maskavas kņazu „apvienošanas politiku”.

XV gadu simtenis atnes krievu valstij ārkārtīgu nacionālās pašapziņas atmodu. Ja Kulikovas kauja izsauca krievu tautā vienības sajūtu, un Dmitrija Donskoja darbs kļuva par vispārējo nacionālo varoņdarbu, tad Florences ūnija, ko krievi uztvēra kā grieķu neuzticību pareizticībai, darīja to, ka tautas apziņā Maskava kļuva par vienīgo pareizticības sargātāju un noveda pie pilnīgas krievu baznīcas emancipācijas no Grieķijas. Bet tas savukārt ļoti stiprā mērā nostiprināja krievu valsts patstāvības ideju. Šo divu faktoru logiskās sekas bija pilnīga atteikšanās no tatāru atkarības un Maskavas kņaza politiskās neatkarības sākums.

Jāņa III laulības ar Sofiju Paleologu piešķir Maskavai mantošanas tiesības uz Bizantijas troni un dod krievu valstiskuma idejai jaunus pamatus. Šīs tiesības, protams, varētu apstrīdēt, bet no svara bija ideja. Tā veidojās pamati, uz kuņiem izauga Krievija kā nacionāla un autokratiska valsts, ko daži labi valdnieki laimīgi pasargāja no briesmām tapt par feodālo.

Jāņa III valdīšana ienes krievu dzīvē jaunus motīvus, kas iezīmē viena laikmeta beigas un otra sākumu valsts dzīvē. Jānis III stāv šo laikmetu robežā: no vienas puses, viņš ir tāds pats kņazs - vienotājs kā viņa priekšteči, jo viņam tie paši paņēmieni. Viņš ir īsts Kalitas pēcnācējs. Bet po-

lītiskā ziņā viņš bagātāks par saviem senčiem: viņam nav jāiet uz Kulikovas laukumu, nevajaga aplenkt Tveču; viņš tikai pieiet pie Novgorodas un piedraud - un beigas sapulces zvaniem. Bagātas un plašas zemes bez asins izliešanas top par Maskavas kņaza dzimts Ipašumu. Kaut gan Jānis III pēc asins un gara ir istis Vasilija Tumšā dēls, Dmitrija Donskoja mazdēla dēls un Kalitas mazdēla dēla dēls, bet veiktie panākumi rada zināmu robežu starp viņu un viņa senčiem. Jānis III ir jau lielā mērā apvienotās Maskavas valsts valdnieks. No šā laika Maskavas kņaziste sāk pārvērsties Krievijas valstī. Viņa sāk ņemt dalību vispāreiropeiskā dzīvē, un tas rada jaunus apstākļus, sprauž jaunus mērķus un uzdevumus. Ja iekšējās politikas ziņā Jānis III neattālinājās no senatnes, tad ārējās politikas ziņā viņš bija jauna laika cilvēks, viņš sprauda idejas un uzrādīja uzdevumus, kuņus agrāk nezināja. Nosaucis sevi par caru, viņš noteica arī Krievijas vietu citu valšķu starpā. Atteikdamies no ķēniņa titula, ko viņam piedāvāja ķeizars un teikdams, „mēs no Dieva žēlastības savā zemē no paša sākuma esam valdnieks”, viņš norādīja, ka jaunā Krievijas valsts neiešot citu valšķu pavadā, bet viņai ir savs „es”, ko viņš aizstāvēšot un aizsargāšot. Tas noteica ceļu, pa kuņ ies Maskavas valsts, Krievijas impērija, un tie paši motīvi skanēs Nikolaja I vārdos, kad viņš uz angļu sūtņa jautājumu,

kādēļ Krievija būvē floti Baltijas jūrā, atbildēja: „tādēļ, lai uz priekšu nedrīkstētu uzstādīt man tādus jautājumus”.

Jāņa III politisko personību raksturo vēl viens jauns un svarīgs pants: ar titulu „visas Krievijas valdnieks” un ar energisko pareizticības aizstāvēšanu Lietuvā, Jānis uzstāda jautājumu: kam būt apvienotās krievu nācijas priekšgalā Lietuvai vai Maskavai? Paies vēl daudz gadu, iekams vēsture dos izsmeļošo atbildi uz šo jautājumu, kuŗa sākumā stāv Jānis III, bet beigās - Katrīna II.

Ja XIII g.s. Aleksandrs Ņevskis cīnās rietumos ar zviedriem, ordeni un Lietuvu, lai aizstāvētos, tad tagad, apvienojusies vienā valstī un nokratījusi tatāru jūgu, Maskava atkal sāk iegūt aktivitāti un griežas ar seju pret rietumiem.

Kaut austrumu briesmas vēl nav iznīcinātas, bet tikai novājinātas, tomēr Maskava jūt pietiekoši spēka, lai aizsargādamās ar vienu roku austrumos, vērstu zobenu arī uz rietumiem. Viņa domā ne par iekarojumiem parastā nozīmē, bet gan par to vajadzību apmierināšanu, kādas viņai uzstāda pati dzīve. Austrumos, lai novērstu pastāvīgus tatāru uzbrukumus, viņa sarīko vairākus karagājienus un ne vienu reizi vien stāv pie Kazanā mūrīem, sagatavojot ceļu Jānim Bargajam.

Rietumos, kamēr Maskavas attiecībām pret Livonijas ordeni ir vēl mājas ķildu raksturs, tad no Lietuvas Maskava jau

cenšas atgūt krievu zemes, kas tatāru jūga laikā nokļuva leišu rokās. Atjaunojas arī sadursmes ar zviedriem (1496.-1497. gadā).

Protams, Krievija vēl nav spējīga kaņot uz divām frontēm, bet Kazana, Lietuva, ordenis un Zviedrija ir tā, varbūt vēl neapzināta, ceļa sākums, kur pēc vēsturiskās nepieciešamības lēmuma, vajadzēs tik daudz strādāt Jānim Bargajam, Aleksejam Michailovičam, Pēterim I un Katrīnai II.

Šie ekspansijas mēģinājumi divās frontēs: austrumu un rietumu, bija līdz šim tikai kaņa negaisa pirmie vēstneši, kas noteica Krievijas politisko darbību uz veseliem gadu simteņiem uz priekšu:

- 1) virzīšanās pie Baltijas jūras (Livonijas un Zviedrijas kaņi),
- 2) krievu tautas apvienošana zem viena scepķeņa (Polijas kaņi) un
- 3) austrumos tādu dabisko robežu noteikšana, kas novērstu mūžīgas briesmas no musulmaņu pasaules (Kazana, Krīma, Kaukazs, Vidus-Āzija).

Tāda ir Jāņa III valdīšanas nozīme Krievijas vēsturē. Viņš bija vairāku gudru, strādīgu un taupīgu senču pēcnācējs, kam bez aprēķināšanas spējām un uzmanības ir vēl liela neatlaidība, pastāvība darba vešanā un ārkārtēja aukstasinība.

Jāņa III mantinieks, viņa dēls Vasilis, patur savu senču politisko līniju, kas kļuva tradicionālā Kalitas namā. Beidzas valsts daļu apvienošana ap Maskavu, tiek pievienoti pēdējie pusautonomie novadi: Pliskava, Kazana, Severskas kņaziste un Volokolamskas apgabals.

Sekmīgi kauji ar Lietuvu atdod Krievijai Smoļensku. Valsts iekšējā dzīvē un tautas apziņā stiprinās ideja par „visas Krievijas” lielkņaza patstāvību un varenību, kas atspoguļojas veselā rindā literāriskos sacerējumos, kas traktē ideju par „Trešo Romu” - Maskavu.

Paralēli ar šīs literatūras idejām attīstās arī patvaldības prakse.

Šis „jaunais” Maskavas valsts dzīvē tūlīt atrod savu izteiksmi tieksmēs atjaunot tatāru jūga pārtrauktus sakarus ar Rietum-Eiropu. Šie sakari arī atjaunojas. Kaut gan viņos nav nekā sevišķi izcila, tomēr viņi ir ļoti simptomātiski, jo norāda uz krievu domas jaunu rietumniecisko virzienu, un svarīgi, jo ieslēdz Maskavas valsti eiropiešu politikas faktoru starpā kā suvereno valsti. Ja agrāk Maskava figurēja kā kņaza privātīpašums, tad tagad viņa uzstājas kā valsts.

Vēd jaunus karus un slēdz līgumus jau ne kņaza personīgo labumu un interešu dēļ, bet gan ievērojot vispārnieciskās un valsts intereses.

Tādā vēsturiskā momentā Maskavas tronī kāpj Jānis IV. Ludviķim XIV pierakstīja vārdus: „L'etat c'est moi”. Jānis IV, kas sevi atcerējās tikai kā caru, ir vēl vairāk šīs idejas piepildīts. Bet šī ideja viņam nav mērķis, kas viņam ir jāsasniedz, bet izliekas par nenovēršamo, dabīgo un no laika gāla pastāvošo lietu kārtību. Dzimis porfirā, viņš aug kā pamests bērns, ne vienmēr labi apgērbts un ēdināts, bez jebkādas audzināšanas. Bērns būdams, viņš redzēja kā tiek izlaupīta tēva manta. Ir saprotamas bezspēcīgas bērna dusmas, kad viņš redzēja Jāni Šuisku sēžot uz sola un liekot kājas uz viņa tēva, lielkņaza Vasilija, gultu, vai kad niecīgais Tučkovs grūda ar kājām viņa mātes lietas. Solovjevs saka: „Bērns savā priekšā redzēja ienaidniekus, savu tiesību laupītājus, bet nebija spējīgs ar viņiem cīnīties; šai cīņai bija jānotiek viņa galvā un sirdī, un tā ir visgrūtākā, visbriesmīgākā un vispostošākā cīņa priekš cilvēka, sevišķi tanī vecumā”. (Solovjevs, sēj. 6., 2.nod.). Viņam vēl nav 5 gadi, kad viņš 1535.g. 1.februārī līdz ar māti noskatās no visredzamākās vietas uz svētā Alekseja atlieku pārvešanu. Viņš ar bērnu uzmanību ne bez zināmās izbrīnēšanās ievēro to godu, ko viņam visi piešķir. Viņam ir tikko 6 gadi, kad viņš sevi redz jau par isto valdnieku un vēl par kādu! Kazanas cars Šig-Alejs metas viņa priekšā ceļos un lūdz piedošanu, bet bērns liek

viņam piecelties un kā žēlastību sniedz viņam savu roku skūpstīšanai - 1535.g. 12.decembrī. Drusku vēlāk, 1536.g. 13.augustā, pieņemot Lietuvas sūtņus, bērns jautā: „vai mūsu brālis, Sigismunds - karālis ir vesels?“. Lietuvas sūtņiem seko Krimas sūtņi, Nogajas, Valakchijas, Astrachaņas, atkal Lietuvas u.t.t. Valdnieks un cars Granovitajā palatā, Uspenska katedrālē un vispāri oficiālās dzīves brīžos, viņš tanī pašā laikā savā bērna istabā ir mazs, pusaizmirsts bērns, nemierīgs, bezspēcīgs, kas aug bez mīlestības un kuŗu uz katra soļa apvaino viņa bērna jūtās. Viņa mīlošo aukli bajāri atņēma no viņa ar spēku. Tikko viņš paspēj sadraudzēties ar Fedoru Voroncovu, kā tie paši bajāri, baidīdamies pēdējā sev atrast sāpenci, tam uzbrūk un gandrīz nogalina bērna - cara acu priekšā; bet 1542.g. naktī uz 3.janvāri 11 gadus vecs zēns briesmīgi sabijās, kad bajāri ielauzās viņa istabās, dzīdamies pēc bajāra Beļska un mitropolita Ioasafa.

No savas bezprieka bērnības iespaidiem Jānis iznes divas idejas: 1) savas majestātes apziņu un 2) pārliecību, ka bajāri ir ļaunums, viņam naidīgs elements, ar ko vajaga cīnīties.

Šīs divas idejas noteic Jāņa personību visā viņa pusgadusimteņa ilgā valdīšanas laikā.

Polītiskā ziņā Jānis IV ir bagātāks par saviem senčiem.

Viņam nav jāsaplēš Zelta ordas chāna grāmata, jo viņa ir jau viņa vectēva saplēsta. Viņš pats grib būt par saimnieku ordas zemēs un pats pāriet uzbrukumā. Kazaņas ieņemšana ir ārkārtīgi lielas nozīmes fakts priekš Maskavas. Mongoļu jūgs ir gāzts ne tikai teorijā, bet arī praksē. Krievija pati iet pret Āziju un nesenie Maskavas kungi kļūst viņas kalpi. Tas ir Krievijas ekspansijas sākums Austrumos, kas pēc trijiem gadu simteņiem nobeidzās ar Klusā okeana krastu sasniegšanu un Čingis-chāna lielas impērijas teritorijas iegūšanu.

Līdz šim Krievija pievienoja tikai dzimts zemes, bet ar Kazaņas ieņemšanu tika iekarojota sveša zeme, pievienota vesela valsts.

Krievijā XVI g.s. par cariem sauca tikai Bizantijas ķeizarus un tatāru chānus. Ar šo titulu apzīmēja valdniekus ar sevišķi lielu varu un priekšrocībām. Jānis III pieprasīja sev vienlīdzību ar sultanu un Vācijas ķeizaru, bet nedrīkstēja domāt par vienlīdzību ar Krimas chānu un diplomātiskā sarakstīšanās ar to „bil emu čelom”.

Šā Jāņa mazdēls pats uzdrošinājās pieņemt cara titulu, tas ir, nostādīt sevi līdzīgā augstumā ar chānu. Tas bija savā ziņā politiskā pārdrošība. Kazaņas iekarošana to spīdoši attaisnoja. Bija vajadzīgs ļoti liels spriegums, lai sagrāutu šo Āzijas atbalstu Volgas krastos. Tas nebija mazāks par

tām pūlēm, kas bija pieliktas 1380.g., lai uzvarētu Kulikovas laukumā, bet rezultāti bija citi: toreiz tatārus tikai atsitā, šoreiz - iekaroja, iznīcināja.

Daudz krievu pareizticīgo cilvēku, kas atradās Kazanā gūstniecībā, dabūja brīvību, kādēļ krievu ieroču panākums bija līdz ar to arī kristīgo aizstāvēšana no musulmaņiem.

Kazanā un Astrachanā iekarošana iznīcināja tiešām briesmas, kas vienmēr draudēja Maskavai. Palika vēl Krimas valsts, bet viņa bija tālāk no Maskavas un no apdzīvotiem apgabaliem to atdalīja Dikoje Poļe. Krima bija liels neizbēgams ļaunums, ko pagaidām vajadzēja ciest un kas kļuva vēl smagāki panesams, kad Polija sāka to izmantot kā savas politikas līdzekli.

XVI g.s. Krievijas valsts, no visām pusēm ienaidnieku ielenkta, bija vienmēr apbruņota kara noietne. Austrumos un dienvidos nepārtraukti draudēja uzbrukumu briesmas, neapstājoties ne uz vienu acumirkli.

Rietumos cīņu dažreiz pārtrauca islaicīgie pamieri.

Tāds mūžīga kara stāvoklis kļuva it kā par nenormālo valsts stāvokli.

Miers bija gadījums, bet ne karš.

Rietumu kaimiņi ekspluatēja un apspieda Krieviju ne mazāk par tatāriem. Atkarībā no tā, kādas bija attiecības Bal-

tijas jūrā, Maskavas tirdzniecība vai nu atdzīvojās vai panīka; ostas tika atvērtas vai slēgtas; kultūrālā satiksme ar Rietumiem atjaunojās vai apstājās. Pietika ar kāda maza Livonijas valdnieka acumirkliġo kaprīzi, lai ciestu lielās valsts intereses. XVI g.s. Livonija ar sevišķu pārdrošību rīkojās šinī ziņā pret Maskavu. Daži Livonijas spertie soļi radīja lielas grūtības Krievijas oikonomiskā un politiskā dzīvē, aizskāra viņas nacionālās patmīlības jūtas. Rēveles iespaidotas arī Hanzas pilsētas ar Libeku priekšgalā iesāka naidīġo darbību pret Maskavu. Vajaga tikai atcerēties raksturīġo epizodi ar itaļu architektu Pēteri Frazinu, kas atbrauca Maskavā vēl Vasīļija III laikā. Sūtīts nocietināt pierobežas pilsētu Sebežu, viņš aizbēga uz Tērbatu. Kādā sarunā viņš bija pateicis, ka Maskavā viņš pazinis kādu vācieti Aleksandru, kas gaidot Maskavā savu Tērbatas pazīstamo meistarū, kas protot taisīt lielgabalus. Tas pietika, lai Tērbatas bīskaps, pieliktu visas pūles, lai izzinātu viņa vārdu un aizsūtītu viņu nezin kur.

Ne mazāk raksturīġs notikums ar tā laika pazīstamo uzņēmēju Ansi Šliti, kas rāda ar kādu bezkaunību Livonijas un Hanzas savienības vācieši centās pilnīġi iznīcināt Krievijas sakarus ar Rietumiem, lai paturētu savu monopolu uz krievu tirġu, iegūstot tur nepieciešamās preces, bet dodot tam pēc

iespējas mazāk.

Tādēļ ir saprotams tas prieks, ar kādu Maskavā saņēma 1553.g. pa ziemeļceļu atbraukušos angļu tirgotājus. Saprotama arī tā devība, ar ko Jānis IV viņiem apsolīja dot tirdzniecības privilēģijas un kas bija kā asa naža dūriens Livonijas un Hanzas tirgotājiem, izsaucot viņos skaudības jūtas. Maskavas spīdošie panākumi Kazanā un Astrachanā izsauca spēcīgu nacionālās pašapziņas pieaugšanu, tādēļ jo sāpīgāk sāka sajūst krievu tirdzniecības atkarību no Livonijas un vācu tirgotājiem.

Ja Maskava, varbūt, gluži labi nesaprata visu Baltijas jautājuma saturu visā viņa apjomā, tad tuvējus politiskus apstākļus viņa saprata ļoti labi, un tas viņu spieda uz višiem laikiem izrēķināties ar savu rietumu ienaidnieku.

Bez šiem tuvākiem cēloņiem, bija arī citi, kuŗu saknes atradās krievu tautas vēsturiskā pagātnē. Jau pirmo kņazu laikā Krievijai bija cieši sakari ar toreizējo izglītoto pasauli. Krievu tirgotāji tirgojās Bizantijas tirgos. Uz Ķievu veda preces no Regensburgas. Turp brauca ne tikai tirgotāji, bet arī ārzemju sūtņi, diplomāti, misionāri. Laulību saistes saistīja kņaza ģimeni ar ārzemju valdnieku namiem. Ar tārtāru uzbrukumu un iedzīvotāju atplūdumu no Ķievas uz mežu joslu sakari ar Rietumiem tika pārtraukti un Krievija tika

ieslēgta Āzijas kultūrālo un politisko iespaidu sfairā.

Tagad atnāca moments, kad vajadzēja izdarīt nopietnu mēģinājumu atgriezt krievu dzīvi viņas agrākā eiropejiskā kultūrālas attīstības gultnē.

Kazaņas jautājuma laimīga atrisināšana nostādīja Jāņa priekšā svarīgu jautājumu par krievu politikas tālāko virzienu.

Nostiprināšanās Volgas ietekā izsauca Krievijas robežu pieskaršanos ar veselu Piekaukaza sīkām valstiņām. Šo valstiņu valdnieki ķildojās savā starpā un cieta no Krimas tatāriem. Tādēļ, ieraudzījuši sev blakus spēcīgo valsti, viņi apbēra to ar lūgšanām par savienību, brīvu tirdzniecību ar Astrachaņu un daži par pieņemšanā pavalstniecībā.

Tādā kārtā pati lietu gaita vilka Maskavu uz Kaukazu un Aizkaukazu, ieslēdzot austrumu interešu sfairā. Viegli saprast, kādu iespaidu tas atstāja uz Maskavas politiķiem.

No otras puses, krievu virzišanās uz austrumiem ļoti uztrauca Krimu un aiz viņas stāvošo vareno Turciju, kas pretendēja uz vadošo lomu visā musulmaņu pasaulē. Šādam lietu stāvoklim vajadzēja izsaukt Krievijas sadursmi vispirms ar Krimu.

Tiešām, tikko Jānis Bargais paspēja atgriezties no Kazaņas, kā 1553.g. rudenī Krimas chāns atsūtīja cāram grāma-

tu, diezgan rupji sarakstīto, ar dāvanu pieprasījumu. Jānis atbildēja tai pašā garā un norādīja, ka viņš nepērkot draudzību ar dāvanām. Tai pašā laikā viņš lika būvēt stepēs pretim Tulai nocietināto Dedilovas pilsētu. Tas ievadīja kara darbības sākumu, kas vilkās vairākus gadus. Šinīs kampanijās Jānis, aizmirsis savu senču defensīvo taktiku, pats pāriet uzbrukumā, kas noved pie lielām sekmēm.

1555.- 59.gadi pāriet Šeremeteva, Rževska, Višnevecka, Basmanova un Sidorova vieglo kara nodaļu enerģiskā darbībā, kas paralizēja visus chāna uzbrukumus mēģinājumus. Bet 1559. g. Adaševs izsēdina Krimā 8.000 lielu desantu, kas posta pussalas ulusus.

Šie krievu karaģājieni uz Krimu parādīja ceļu arī citiem viņas kareivīgiem kaimiņiem: nogajieši, astrachanieši dara vairākus uzbrukumus uz tatāriem, bet mazkrievu kazakiem karš ar Krimu top par tradīciju. Krimas chāns spiests lūgt mieru.

Cars lika chānam priekšā pašam izspriest, kas ir labāks: karš ar Maskavu, vai miers, sevišķi tagad, kad krievi bij atroduši ceļu uz Krimu pa jūru un sauszemi.

Tomēr Krimas tatāru neveiksmes neizšķīra pilnīgi jautājumu. Krīma palika patstāvīga.

Aiz Krimas stāvēja Turcija, un Krievijas tālākai aktivitātei šinī virzienā vajadzēja to novest pie sadursmes ar tā laika spēcīgāko valsti. Melnā jūra bija arī spēcīgas turku flotes rokās, bet Krimas pussala noderēja par labu bāzi turku armijas darbībām pret Krieviju. Cīņai ar Turciju Krievija vēl nebija gatava, tādēļ Krimas iekarošana bija neiespējama.

Vēsture rādīs, ka ceļš uz Krimu gāja caur Očakovu, Rimniku un Izmailu un ka bija vajadzīgi Katrinas II valdīšanas panākumi un Suvorova ģenijs, lai pārvērstu Krimu krievu Tauridā.

Maskavai vajadzēja apsvērt visus apstākļus, un izšķirt jautājumu par savas politikas tālāko virzienu. Pašā Maskavā izveidojās divas politiskas strāvas. Viena grupa ar Adaševu un Silvestru priekšgalā grib turpināt virzīšanos uz austrumiem, otra, „rietumu” grupa stāv par tuvināšanos Eiropai.

„Rietumnieki” vēlējās, lai Krievija piedalītos rietumu progresa kultūrālos un tehniskos sasniegumos un kļūtu eiropiskā tipa valsts. Arī tirgotāji, kam bija tirdzniecības darīšanas ar Rietumiem, vilka uz to pašu pusi.

Pēc neilgas vilcināšanās cars sarauj visas saites ar galma „austrumnieku” partiju. Šis solis, kas bija arī vairāku citu lēmumu diktēts, iezīmē krievu politikas novirzīšanos no austrumiem uz rietumu pusi un noteic Livonijas kara

neizbēgamību.

Maskavas priekšā pacēlās jautājums, kas bija daudz svarīgāks un sarežģītāks, nekā vienkārša nostiprināšanās Baltijas jūras krastos.

No sadursmes iznākuma atkarājās vai Krievija ieies kopējā eiropiešu tautu saimē, piesavināsies Rietumu kultūrālās vērtības un netraucēti attīstīs savu garīgo un oikonomisko spēku, jeb nē.

Var būt dažādi uzskati par Jāņa IV personību un var dažādi novērtēt viņa, kā valstsvīra, spējas. Bet nevar neapbrīnot viņa valsts domas pareizību, politisko tālredzību, vēsturiskā momenta saprašanu un sevišķi viņa politiskā ģenija plašumu un daudzveidību. Varbūt viņa politika nav eiropiski smalka, varbūt viņa zīmējas rupjās, taisnās līnijās un viņa rakstos ir dzirdama Čingis-chāna valoda, bet viņa ir skaidra, noteikta, bez krāpšanas un sīkiem meliem kā tas parasts Maskavas cara vairāku laikabiedru politikā.

Jāņa IV pieņemta alternatīva veda Krieviju uz grūtu un briesmu bagātu ceļu. Pilnas neveiksmes gadījumā Krievija riskēja būt nobīdīta tālu uz austrumiem, gandrīz Āzijā un viņai draudēja briesmas būt uz veseliem gadu simteņiem izsviestai no eiropiešu valšņu skaita. Tādā gadījumā Krieviju sagaidītu Ķīnas un Persijas liktenis. Jānis, uzņēmis šo

grandiozo priekš toreizējās Krievijas darbu, skaidri apzinās visas priekšā stāvošās briesmas. Viņš ar lielu uzmanību vedīs kā diplomātisko, tā arī kara darbību un ar lielu mākslu izlietos visus līdzekļus, sākot no vislielākās labvēlības parādīšanas līdz terroram, no ārkārtējās nesamierinātības līdz lielai piekāpībai.

Viņš ved lietu, tālu skatīdamies uz priekšu, un dod sītienu, vienmēr atskatoties atpakaļ, neizlaižot no acīm atkāpšanās ceļus uz iepriekš nocietinātām pozīcijām. Briesmu rašanās brīdī viņš nekavējoši pāriet aktīvā aizstāvēšanās, neļaujot sevi pilnīgi sakaut.

Tā nav cara vaina, ka viņam neizdevās noiet līdz paredzētā ceļa beigām, bet viņam ir tas nopelns, ka viņš parādīja šo ceļu, uz kuŗa tikai Pēterim I izdevās uzcelt pēdējo verstes stabu.

Nolēmis kaŗot ar Livoniju, Jānim vajadzēja parūpēties par to, lai iegūtu brīvas rokas citās frontēs.

1557.g. uz četrdesmit gadiem noslēgtais miers ar Zviedriju nodrošināja Krieviju no briesmām ziemeļos. Attiecības ar Poliju bija sarežģītākās. Agrāk Maskavas valstij nebija nekādu sakaru ar Poliju. Bet Lietuvas saistīšanās ar Poliju caur Jageloniem rada priekš Krievijas poļu jautājumu, kas bija ļoti ass abu pušu nesamierinātības dēļ. Poļu Jageloni,

dabūjuši caur Lietuvu tiesības uz vairākām krievu zemēm, kas pievienojās krievu - leišu valstij mongoļu jūga laikā, nekādā ziņā negribēja no tām atteikties. No otras puses, arī Maskava nevarēja apmierināties ar īsto krievu zemju atņemšanu un to iedzīvotāju polonizāciju un katolizāciju. Šis pamatcēlonis noteic abu pušu politikas nesamierinātību un neļauj viņām noslēgt galējo mieru, kādēļ vajadzēja apmierināties ar islaicīgiem pamieriem. Bet toreiz Polija - Lietuva, tikko saistījusi sevi ar Maskavu ar pamieru, nevarēja sniegt Livonijai palīdzību.

Krimas briesmas nebija pilnīgi novērstas, bet stipri 1555.- 59.gadu kara darbības novājinātas. Bez tam Krīma, atdalīta no Krievijas centrālajiem apgabaliem ar „dikoje poļe”, pie labi nostādītās starp Maskavu un dienvidu robežām saziņāšanās organizācijas, nevarēja tai tieši draudēt.

Maskavas attiecības pret Livonijas ordeni dibinājās uz vairākiem līgumiem, kuŗu pamatā stāvēja 1503.g. līgums ar Pletenbergu. Viņš tika noslēgts uz sešiem gadiem, paredzēja, ka Tērbatai jāmaksā ikgadus nodevas Maskavai un aizliedza slēgt savienības ar Poliju un citām valstīm. Pēc sešiem gadiem šis līgums tika pagarināts uz četrpadsmit gadiem, tad vēl uz desmit gadiem, pēc tam vēl uz divdesmit gadiem, tas ir, līdz 1551.g.

Šo piecdesmit gadu laikā attiecības starp Maskavu un ordeni bija diezgan miermīlīgas. Tomēr, sākot ar 1551.g. šinīs attiecībās notika lūzums. Šinī gadā notecēja pamiera termiņš.

Jau 1550.g. ordeņa mestrs Jānis Reke nosūtīja uz Maskavu sūtniecību. Tai pašā laikā viņš griezās pēc palīdzības pie Vācijas ķeizara.

Maskavā sūtņus uzņēma nelaipni un lika priekšā šādus apvainojumus: livonieši atņēma pareizticīgiem viņu baznīcas Tērbatā un Rīgā, nogalināja dažus krievu pilsoņus, vajāja krievu tirgotājus u.t.t.

1553.g. Jānis IV, pamatodamies uz Pletenberga līgumu, pieprasīja no Tērbatas bīskapijas visas pagājušo piecdesmit gadu nokavētās nodevas.

Visi labi saprata, ka Jānis IV nepiešķir šim nodevām lielas nozīmes, bet tās viņam noder tikai kā casus belli, tas ir, kā iemesls un simbols.

Ja šī prasībai nebija pietiekošu vēsturisku pamatojumu, tad tai bija droša juridiskā bāze - 1503.g. līgums.

Tērbatas piekrišana maksāt nodevas, nozīmētu atkarības atzišanu no Maskavas, bet atteikšanās neizbēgami novestu pie kaŗa.

Ņemot vērā šos apstākļus, ordeņa mestrs Galens atkal griezās pēc palīdzības pie Vācijas ķeizara. Šis jautājums

tika iztirzāts Ulmas reichstāgā. Livonieši sūdzējās, ka viņi nedabūjot nedz palīdzību, nedz naudu. Ķeizars attaisnojās ar to, ka viņš kaŗo ar turkiem un aprobeŗojās vienīgi ar Livonijas agrāko privileģiju apstiprināšanu un tās pieņemšanu savā aizbildniecībā.

1554.g. pēc Valmieras lantāga lēmuma Galens nosūtīja uz Maskavu jaunu sūtniecību. Sarunas ar sūtniem veda kanclers Adaševs, kas atkāŗtoja visus apvainojumus un paziņoja, ka solījumu neizpildīšanas dēļ cars pasludina savu nelabvēlību visai Livonijas zemei.

Tomēr pēc ilgām sarunām līgums starp Maskavu un Livoniju tika noslēgts 1554.g. uz piecpadsmit gadiem. Šā traktata pamatā atkal stāvēja 1503.g. līgums.

Tēŗbatieši apsoliņās uz priekšu maksāt nodevas no katra iedzīvotāja vienu vācu marku, samaksāt visu pagājušo gadu nokavētās nodevas, bet livonieši atkāŗtoja savu solījumu neslēgt savienību ar Poliju, atdot atpakaļ krieviem to baznīcas un citus nekustāmus īpašumus, kā arī netraucēt Pliskavas un Novgorodas brīvu un bez muitas tirdzniecību ar āŗzemniekiem. Visi šie līguma noteikumi ir jānoregulē triju gadu laikā.

1555.g. 9.aprīlī Cēsis ieradās krievu sūtnis Kelars Simana dēls Terpigorevs, lai dabūtu līguma ratifikāciju; viņš

prasīja to izdarīt nekavējoši. 16.aprīlī livonieši Terpigoreva klātbūtnē deva zvērastu par līguma izpildīšanu. Tagad vēl vajadzēja dokumentā sūtņu zīmogus apmainīt pret ordeņmestra un Tērbatas bīskapa zīmogiem. Tādēļ Terpigorevs aizbrauca uz Tērbatu. Tērbatiešiem šis jautājums bija svarīgs un lai viņu apspriestu sanāca pilsētas un bīskapa padomnieki un kanclers. Bīskaps un viņa padomnieki domāja, ka līgums ir jāapstiprina, bet birgermeistars Henks bija pretējās domās. Tomēr abas puses vienojās par to, ka vajaga novilcināt laiku, tas ir, domstarpība bija tikai attiecībā pret to kā labāk to izpildīt: parakstot vai neparakstot līgumu.

Beidzot bīskapa un viņa kanclera Holcšuhera uzskats ņēma pārsvaru, un sūtnis Terpigorevs tika aicināts sēdē.

Divu notāru klātbūtnē līgums tika apstiprināts ar jauniem zīmogiem. Tomēr notāri turpat sāka rakstīt protestu ķeizara vārdā. Cara sūtnis, dabūjis zināt ap ko lieta griezās, katēgoriski pieprasīja sev dokumentu un teica, ka viņa pavēlniekam nav nekādas darīšanas gar ķeizaru, un ja tērbatieši nesamaksāšot nodevas, tad cars tās paņemšot pats. Saņēmis apstiprināto līgumu, Terpigorevs aizbrauca uz Maskavu.

Tomēr livonieši vismazāk domāja par naudas vākšanu nodevu samaksāšanai, bet turpināja savas iekšējās ķildas. Rezultātā notika tā saicamais koadjutoru karš, kas noveda pie

liktenīgā Pozvoļas līguma. Lieta ir tā, ka vēl Valmieras landtāgā 1546.g. nolēma nenozīmēt koadjutorus no ārzemniekiem. Bet Rīgas virsbīskaps pieņēma sev par koadjutoru Meklenburgas hercogu Kristapu. Bez tam virsbīskapam Vilhelmam bija nodoms padoties Polijas ķēniņam, topot par tā vasalu pēc sava brāļa, Prūsijas hercoga, parauga. Tas bija tieša nodevība Livonijas federācijas priekšā. Šim nolūkam viņš sāka vest sarunas ar ordeņa landmaršalu Kasparu Minsteru. Ordeņmestrs Galens, zīnot par Minstera intrigām, noraidīja viņa kandidātūru uz ordeņa koadjutora amatu un viņa vietā bija ievēlēts Vilandes komturs Vilhelms Firstenbergas.

No aizturētās vēstules ordeņmestrs dabūja zināt par visiem virsbīskapa un Minstera nodevības plāniem, kādēļ nolēma iesākt karu pret virsbīskapu. Minsteram izdevās aizbēgt Polijā. Mestra Galena vecuma dēļ par karavadoni iecēla Firstenbergu. Viņš ielenca Kokneses pili, kur ieslēdzās virsbīskaps un viņa koadjutors. Pili drīz ieņēma un virsbīskapu līdz ar koadjutoru, hercogu Kristapu sagūstīja. Hercogu attaisnoja un nosūtīja Vācijā, bet virsbīskapu ieslodzīja cietumā Smiltēnē, kur viņu turēja veselu gadu.

Tas izsauca katoļu akciju un poļu karaspēks ar Sigismundu Augustu parādījās pie robežas. Tomēr kara sadursme nenotika. 1557.g. maijā ordeņmestrs Galens nomira un tā vietu ie-

ņēma Firstenbergus. Abas puses negribēja karu un iesāka miera sarunas Pozvoļā, kur 1557.g. 5.septembrī noslēdza mierlīgumus: 1) starp ordeni un virsbīskapu un 2) starp ordeni un Polijas karāli.

Virsbīskapu, markgrāfu Vilhelmu atsvabināja no cietuma un iecēla viņu agrākā godā. Atzina viņa koadjutoru Meklenburgas hercogu Kristapu. Ordenim vajadzēja samaksāt Polijas karālim 60.000 dālderu kara izdevumu segšanai.

Bez tam 14.septembrī Pozvoļā ieradās mestrs Firstenbergus, kas bija spiests parakstīt defensīvi - ofensīvu līgumu ar Poliju.

Ar šo pēdējo aktu ordenis rupji pārkāpa 1554.g. līguma noteikumus ar Krieviju, kas nevarēja palikt bez sekām.

Tai pašā gadā februārī uz Maskavu bija devušies Livonijas sūtņi ar Jāni Bokhorstu, Otonu Grothūzenu un Valdemāru Vrangelu priekšgalā ar lūgumu atlikt nodevu maksāšanu.

Jānis sūtņus nepieņēma un lika viņiem pateikt, ka viņš pats meklēšot nodevas visā Livonijā.

Novembrī 40.000 liels krievu kaņaspēks devās pie Livonijas robežām. Sakarā ar to decembrī Maskavā ieradās no Livonijas jauna sūtniecība ar Klausu Franku un Elertu Krūzi. Iesākās jaunas sarunas, kuŗu rezultātā abas puses vienojās par 45.000 dālderiem iepriekšējo gadu nodevu samaksāšanai

un kara izdevumu segšanai. Bez tam Tērbatas bīskapijai katru gadu bija jāsamaksā 1.000 Ungārijas guldeņu (zelta dukātu).

Kad sarunas izbeidzās, tad izrādījās, ka sūtņiem naudas nav. Jānis šo iztulkoja kā livoniešu nodomu novilcināt laiku un pavēlēja sūtņiem nekavējoši atstāt Krievijas robežas.

Livonieši, vēlēdamies katrā ziņā kaut drusku vēl novilcināt laiku, lūdza atstāt viņus Maskavā par ķīlniekiem, kamēr atnāks nauda no Livonijas. Bet cars uz to nedeva savas piekrišanas, jo kļuva zināms, ka sūtņi nemaz negaida naudu no Livonijas, bet domā to saņemt pret vekseli no Maskavas tirgotājiem, kas bija ieinteresēti miera noslēgšanā. Cars savukārt aizliedza maskaviešiem aizdot šo naudu.

Daži avoti saka, ka pirms prombraukšanas sūtņi tika aicināti pie cara galda, pie kam viņiem tika pasniegti tukši šķīvji.

Spriegums Maskavas un Livonijas attiecībās sasniedza savu augstāku pakāpi. Miera attiecības izbeidzās. Sākās karš.

Livonijas karš.

1558.g. janvārī Pliskavas rajonā pagājušā rudenī savāktās krievu kaŗaspēka nodaļas Šig-Aleja, kņaza Glinska un Romanova vadībā ielauzās Livonijā, sakaudamas visus vācu kaŗaspēkus un postīdamas Rīgas un Tērbatas bīskapijas kā arī Virijas zemes.

Kurbskis, kas bija vojevodu starpā, savās piezīmēs raksta, ka Livonijas zeme bijusi ārkārtīgi bagāta, bet livonieši bijuši lepni un samaitāti. Viņš saka, ka tie novērsās no labiem darbiem, nogrima dzeršanā un pārmērībās, bija slinki, ilgi gulēja un darīja visādas netaisnības. (Solovjevs, sēj. 6., nod. 3.).

Uzturējies ap mēnesi Livonijā, kaŗaspēks atgriezās krievu teritorijā, pie kam Šig-Alejs nosūtīja visām Livonijas kārtām šāda satura vēstuli: „Tā kā Livonijas iedzīvotāji nav turējuši Viskrievijas caram dotos solījumus, viņš bija spiests uzsākt kaŗu. Šo kaŗu un asins izliešanu Livonijas iedzīvotāji paši savu netaisnību dēļ sagādāja savai zemei. Ja gribat, lai zemi vairāk neposta, tad sūtiet steidzīgi sūtņus ar apsolīto naudu pie cara. Es pierunāšu caru un citus kņazus un kaŗavadoņus turpmāk vairs neizliet cilvēku asinis” (Rusovs, 2.daļa, 31.).

Tādā kārtā kļuva skaidrs, ka šī islaicīgā kampanija nebija nekas vairāk kā soda ekspedīcija, kuŗas mērķis bija piespiest izpildīt 1554.g. līgumu, kas noliedza savienību ar Poliju, paredzēja zināmās summas nomaksāšanu Krievijai un garantēja krievu īpašumu neaizskaŗamību Livonijā. Savā vēstulē - notā Šig-Alejs apsola pārtraukt karadarbību un ieteic livoniešiem nosūtīt sūtniecību Maskavā, lai noregulētu savas attiecības.

Tad Firstenbergas sasauca uz 13.martu 1558.g. landtāgu Valmierā, lai modinātu bruņniecībā kara garu. Tomēr tas viņam neizdevās. Kā bruņniecība, tā arī pilsētas, izteicās par miera pirkšanu. Interesanti piezīmēt, ka pat tagad Livonijas apgabalu starpā nebija saskaņas, bet tos vadīja tikai savas vietējās, provinciālās intereses. Visvairāk apdraudētās pilsētas un apgabali kā Tērbata, Rēvele un viņām pieguļošie apgabali izteicās par mieru. Attālākie novadi - Kurzeme un Sāmsala uzstājās par kara turpināšanu, jo negribēja maksāt naudu. Bet Rīga, atsaukdamās uz savām privileģijām, vispāri atteicās dot pilsoņus karā un tādā kārtā nostājās līdzās Tērbatai un Rēvelei.

Tad mestrs Firstenbergs paziņoja krieviem par Livonijas piekrišanu slēgt mieru, pieprasīja sūtniem vīzi un to dabūja, bet cars pavēlēja pārtraukt kara darbību un piešķīra pamieru

līdz 24.aprīlim. Tomēr, dodot savu piekrišanu Jāņa prasībām, livoniešiem vajadzēja padomāt par naudas vākšanu. Tas bija saistīts ar lielām grūtībām, jo kaņā ar Poliju bija iztērēta visa ordeņa nauda. Naudas nebija arī Tērbatas bīskapam. Viņš bija naudu izdevis sava priekšgājēja Josta Rekes parādu nomaksāšanai un iekļilāto bīskapijas zemju izpirkšanai. Nauda gan bija tirgotājiem un muižniekiem, bet neviens negribēja upurēt to vispārējam labumam, tuvredzīgi domājot, ka briesmas nav nemaz tik lielas un kaut kā gan pāries. Beidzot, pēc ilgas vilcināšanās un ar lielām pūlēm Livonijas kārtas Rīgā, Rēvelē un Tērbatā savāca 60.000 dālderu. Tomēr, kamēr tika vestas sarunas un savākta nauda Narva, neskatoties uz pamieru, negribēja pārtraukt kaņu un turpināja bombardēt Ivangorodu. Krievu vaivadi, domādami, ka Narva varbūt nezina par pamieru, paziņoja viņai par to no savas puses. Tomēr tas nelīdzēja, un Narvas artilērijas uguns turpināja nest zaudējumus ivangorodiešiem. Vaivadi ziņoja par to caram, bet līdz viņa rīkojumam paši neuzņēmās nekādas kaņa darbības. Dabūjis šīs ziņas, cars pavēlēja iesākt kaņa darbību pret pilsētu, kādēļ Ivangorodā sāka atbildēt uz Narvas uguni. Narva nevarēja izturēt vairāk par nedēļu un 9.aprīlī pie krievu vaivadiem ieradās Narvas delegāti ar lūgumu pieņemt Narvu krievu pavaltniecībā un ziņoja, ka pilsēta atsakās no mestra un Livo-

nijas un ka pamiers tika laužts Narvas fogta Šnelenberga vainas dēļ. Viņi deva Ivangorodas vaivadiem divus ķilniekus, bet uz Maskavu nosūtīja deputātus. Tur pēdējos pieņēma kanclers Adaševs, kas aizrādīja, ka pilsēta ir laužusi pamieru un piekāpusies tikai redzot neizbēgamās briesmas. Viņš pieprasīja cara vārdā Narvas pilnīgu padošanos krieviem, par ko cars apsolīja tirdzniecisku privileģiju, seno ieradumu un mantas uzglabāšanu.

Narvas deputāti bija ar to mierā un deva uzticības zvērstu par visu Narvas zemi.

Bet, kad Narvas iedzīvotāji dabūja par to zināt, viņi paziņoja par savu nepiekrišanu atdalīties no mestra un pāriet krievu pavalstniecībā. Tāda lietu pārgrozišanās izskaidrojama ar to, ka Narva paspēja dabūt no Firstenberga palīdzību, ko atveda toreizējais Vīlandes komturs Ketlers līdz ar Zonenbergas un Wezenbergas fogtiem. Tomēr šī kaņaspēka nodaļa pašā pilsētā neiegāja, bet apstājās tās apkārtnē, četrus jūdžu attālumā, nekā nedarot Narvas glābšanai.

11.maijā, izmantodami ugunsgrēka izcelšanos pilsētā, krievi iesāka Narvas šturmēšanu un, neskatoties uz garnizona sīvo pretošanos, tanī pašā dienā ieņēma apakšējo cietoksni un ielenca iekšpilsētu, atklājot stipru artilērijas uguni ne tikai ar Ivangorodas lielgabaliem, bet arī ar lielga-

baliem, ko ieguva pie Narvas šturmešanas. Tad citadelē ieslēdzies fogts atsūtīja delegātus, dodot savu piekrišanu uz padošanos ar lūgumu dot brīvu izeju sev un garnizonam. Vaivadi bija ar šo mierā. Kaņavīri un daži pilsoņi ar savu mantu atstāja pilsētu, bet pārējie deva uzticības zvērastu Maskavai.

Ketlers ar saviem kaņaspēkiem nostājas pie Narvas, būdams tikai par tās ugunsgrēka, šturma un kapitulēšanas skatītāju.

Maskava varēja būt apmierināta ar tik stipra cietokšņa krišanu, kāda bija Narva, kā stratēģiskais stāvoklis apdraudēja visus Krievijas ziemeļrietumus.

Abu Narvas upes krastu brīva pārvaldīšana deva Krievijai ne sevišķi ērtu, bet, tomēr, brīvu izeju jūrā, pēc kā tā slāpa sažņaugtā krievu tirdzniecība.

Šis Jāņa stratēģiskais panākums tika ārzemēs labi novērtēts un atrada savu izteiksmi vairākos vācu reichstāgos, kur tika daudz runāts par Krievijas varenās flotes parādīšanās iespējamību Baltijas jūrā un par to, ka Jānis IV it kā jau sācis būvēt fregatus.

Libekas pilsēta šo notikumu novērtēja no komerciālā viedokļa: viņa mēģina sūtīt savus tirdzniecības kugus uz krievu Narvu. Tas izsauca mestra un Livonijas piejūras pilsētu sūdzības vācu ķeizaram. Ordenis satveŗ Libekas kugus, kas gā-

ja uz Narvu, bet rēvelieši nedaudz vēlāk taisa tiešo uzbrukumu uz krievu tirgotājiem Biorkas un Nielandes ūdeņos, pie kam tirgotāji tika nogalināti, bet preces izlaupītas.

Pa to laiku Maskavā ieradušies lielle Livonijas sūtņi, kuŗu starpā bija arī mestra brālis Teodors Firstenberg, un atdevuši 60.000 dāldeŗus, kā pagājušā gadā nokavēto nodevu maksu un kontribuciju kuŗa izdevumu segšanai. Sūtņi tomēr lūguši neprasīt no viņiem tagad Tērbatas tekošās nodevas, sakot, ka zeme ir stipri izpostīta un ka cars pats paspējis ņemt no tās vairāk nekā šīs nodevas.

Jānis IV norādīja sūtņiem, ka kuŗa laupījums ir kuŗa laupījums, bet nodeva ir nodeva un negribēja pieņemt šos noteikumus. Bet vēlāk, ņemot vērā krievu tirdzniecības intereses, kas stipri cieta kuŗā, bija ar mieru pagarināt samaksāšanas termiņu.

Līdz šim Maskavas miera konference bija gājusi sekmīgi, bet Narvas epizode liktenīgi atsaucās uz tālāko lielu gaitu. Narvas fogta patvaļība, kas negribēja savā laikā rēķināties ar noslēgto pamieru un izsauca Narvas krišanu, nevarēja palikt bez sekām. Maskava aizrādīja livoniešiem, ka preliminārie miera noteikumi tagad zaudē savu spēku pašu livoniešu dēļ, kas neievēroja pamieru. Tādēļ tagad Maskava, vairs neuzticēdamās vācu solījumiem, prasīja no Livonijas pilnu pa-

devību un paklausību, kā apliecināšanai Maskavā jāierodās ordeņa mestram, Rīgas virsbīskapam un Tērbatas bīskapam. Bez tam sūtņiem bija paziņots, ka Livonijā iekarojotās pilsētas paliks Krivijas varā. Sarunas šeit tika pārtrauktas. Jūnijā sūtņi ar savu naudu, kuŗu Jānis nepieņēma, aizbrauca atpakaļ, un karš turpinājās.

Livonijas pilsētas padevās gandrīz bez pretošanās. Tā krievu rokās krita viena pēc otras Vezenberga, Ece, Oberpale, Tolsburga, Laize. Pūles tika pieliktas tikai pie Neihauzenes ieņemšanas. Ordeņmestrs Firstenbergas, kas gāja Neihauzenei palīgā savienotā karaspēka priekšgalā, kur bija 400 viņa paša jātnieku, Tērbatas bīskapa un dažu komтуру kara nodaļas, pavisam 7.000 jātnieku un 1.500 strēlnieku, nepaspēja sniegt Neihauzenei palīdzību un pats tikko izglābās no krieviem, atkāpās pie Valkas. Drīz pēc tam Firstenbergam nācās apmierināties ar viņam nevēlamā Ketlera izvēli par koadjutoru un nodot pēdējā rokās faktisko kara vešanu. Tomēr arī jaunais kara virspavēlnieks nevarēja palīdzēt zemei tās sabrukumā, ar ko viņa cieta.

Tā personas, kas nesen kļiedza, ka došot 100 dālderus karām vieglāk, nekā vienu dālderu nodevām, nedeva nekā nedz karām, nedz mieram. Bagātie evakuējās uz Rēveli un Hāriju, kur pārdeva lopus, krājumus, pārtiku un mantu. Palikušie ie-

dzīvotāji - latvieši, igauņi un vācieši zvērēja uzticības zvērastu Maskavai. Jūlijā krievu karaspēka nodaļa kņaza Pēterā Šuiska vadībā aplenca Tērbatu, kur ieslēdzās bīskaps ar garnizonu. Sākumā vācieši aizstāvējās drošsirdīgi, „kā pienākās bruņniecības vīriem”, pēc Kurbska vārdiem (Solovjevs, sēj. VI, 3.nod.), bet krievi tuvojās arvien tuvāk un tuvāk, artilērija noārdīja mūrus un darīja zaudējumus cilvēkos. Ielenktie sūtīja pēc palīdzības pie ordenmestra. Koadjutors Ketlers atbildēja, ka uzslavē bīskapu un pilsoņu drošsirdību, peļ muižniekus, bet pats nekādā ziņā karaspēka trūkuma dēļ nevar sniegt palīdzību.

Tanī pašā laikā Maskavas vaivads Pēteris Šuiskis paziņoja cara žēlastību, ja Tērbata labprātīgi padosies. Pretējā gadījumā draudēja ar šturmu, kurā neizbēgami ciestu iedzīvotāji. Tērbatieši izlūdzās divas dienas pārdomāšanai, pēc tam vēl vienu dienu un ceturtajā dienā atbildēja, ka pilsēta padosies, bet tikai ar zināmiem noteikumiem. Pie Šuiska nosūtīja delegātus, kas cēla viņam priekšā petīciju ar 47 artikuliem, no kuriem 35 bija pilsētas un 12 bīskapa vārdā.

Tērbatieši bija labi diplomāti un viņi labi saprata Jāņa IV politisko līniju. Viņi zināja, ka cars labprāt piešira kapitulējušām Livonijas pilsētām plašas privilēģijas, kā tas bija piemēram ar Narvu, un savas petīcijas artīkulos papūlē-

jās izkaulēt sev ārkārtīgi daudz. Saskaņā ar līguma projektu, bīskapam tiek piešķirtas īpašuma tiesības uz Falkenavas abateju, viņai piederošām zemēm, mantu, nodevām un dzimtļaudīm. Bīskapa uzraudzībā paliek visa apgabala garīdzniecība ar baznīcām un baznīcas īpašumiem.

Muižnieki, kas paliek uz vietas, patur savas zemes, dzimtļaudis un mantu un tiek padoti bīskapam, bet ne caram, un tos nevar noņemt citos Krievijas apgabalos. Tādā kārtā bīskaps nostājās it kā lēņu attiecībās pret caru, tomēr tikai savu tiesību un privilēģiju, bet ne parastu vasala pienākumu ziņā.

Dažos artikulos tika garantētas pilsoņu personīgās un īpašuma tiesības. Tiek paredzēta garnizona brīva izeja no pilsētas līdz ar ieročiem un arī to pilsoņu aiziešana, kas negribēja palikt Tērbatā.

Kas attiecās uz tirdzniecības tiesībām, tad šeit skan veca meldiņa - senas tieksmes likt sienu starp krievu un ārzemju tirdzniecību, t.i. aizliegums krievu tirgotājiem vest tiešu tirdzniecību ar ārzemniekiem. Krievu tirgotājiem vajaga tāpat kā agrāk „pārpirt” ārzemju preces no tērbatiešiem, protams ar labu piemaksu. Paši tērbatieši vēlējās sev dabūt bezmaksas tirdzniecības tiesības Krievijā. Visinteresantāki ir tie punkti, kas noteic pilsētas un pilsētas tiesas juri-

diskās tiesības. Tā visa jurisdikcija pieder tikai pilsētas tiesai, pat ieskaitot politiskos noziegumus pret Krievijas augstāko valdību. Tiesības piešķirt Krievijas pavalstniecību pieder arī pilsētas tiesai un, beidzot, par apellācijas instanci kļūst ne Krievijas augstākā vara, bet Rīgas pilsētas pašvaldība.

Tāds Tērbatas mierlīguma projekta saturs pilnīgi iznīcina krievu augstākās varas suverenitāti uz Tērbatas bīskapijas teritorijas, kuŗas visa atkarība no Maskavas dabūja tikai nominālo nozīmi.

Protams, tērbatieši nevarēja cerēt, ka tādu projektu Krievijas valsts vara apstiprinās. Tomēr kā visa ordeņa politikai, tā arī tērbatiešu politikai bija noilguma un vilcināšanās raksturs cerībā uz apstākļu mainīšanās iespējamību viņiem labākā virzienā.

Var tikai brīnīties, ka vaivads kņazs Šuiskis bija mierā ar šiem noteikumiem un pēc Solovjeva liecības, no visas sirds domāja, ka cars tos apstiprināšot.

1558.g. 18.jūlijā šis preliminārais mierlīgums dabūja bīskapa, muižniecības, ordeņa kapitula un pilsētas pilnvaroto pārstāvju, bet no krievu puses - kņaza Šuiska parakstus.

Līdz ar to Tērbatas delegāti lūdza, lai pie krievu kaŗaspēka ieiešanas Tērbatā, tiktu uzturēta kārtība. Šuiskis

to apsolīja un, tiešām, pat pēc pašu vāciešu liecībām, iedzīvotājiem netika nekas ļauns darīts.

Tomēr viņu pašu tautieši bija apgājušies ar tērbatiešiem ne tik smalkjūtīgi. Rusovs stāsta, ka tērbatiešiem, kas izbrauca no pilsētas ar savām dārglietām un naudu, mestrs bija nosūtījis uz ceļa priekšā savus ļaudis, kas tos aplaupīja līdz beidzamam, un visa nauda, sudraba un zelta lieli krājumi nāca par labu mestram (Rusovs, 2.daļa).

Protams, mestrs varēja savu rīcību attaisnot, ka viņš sodīja nodevējus, kas nodeva pilsētu krieviem; tomēr nevajaga aizmirst, ka no Tērbatas izbrauca taisni tie, kas vismazāk gribēja padoties krievu varai.

Pēc tā paša Rusova liecības krievi Tērbatā ieguva lielu kaŗa laupījumu naudā, sudrabā, zeltā, visādās zelta un dārgumu lietās no bīskapa, domkungiem, muižniekiem un pilsoņiem. No viena paša muižnieka Fabiana Tizenhauzena krievi paņēma 80.000 dālderu skaidrā naudā. Visā visumā krievi guva tādus tik lielus pārtikas līdzekļu krājumus un dažādu preču, ka pietiktu nopirkt ilggadīgu mieru, vai vest nopietnu kaŗu pret krieviem, un pilsēta un zeme būtu palikusi neaizskārta.

Paņēmis pilsētu, Šuiskis ieveda tiešām pilnu kārtību;

patruļas, apbraucot ielas, arestēja visus miera traucētājus. Šuiskis paziņoja, ka viņa māja un ausis ir atvērtas katram, kas grib atnest sūdzību par varmācību, bet pilsētas rātes locekļiem sarīkoja lepnu banketu.

1558.g. 6.septembrī Jānis IV parakstīja Tērbatas pilsētai žēlastības grāmatu, kur daži noteikumi bija tomēr grozīti, bet daži papildināti. Tirdzniecības privilēģijas bija netikai paturētas Tērbatas teritorijā, bet tika izplatītas uz Novgorodas, Pliskavas, Ivangorodas un Narvas apgabaliem, bet Tērbatas tirgotājiem braucot uz Kazaņu, Astrachaņu un citos Krievijas novados, viņu tiesības tika pielīdzinātas krievu tirgotāju tiesībām. Tērbatiešu nekustamas mantas iegūšanas tiesības tika attiecinātas uz tiem pašiem apgabaliem, bet krievi no šiem apgabaliem savukārt ieguva tiesību pirkt zemes un muižas Tērbatas apgabalā.

Tādā kārtā Tērbatieši ieguva ar krieviem līdzīgas tiesības visā lielā Krievijas ziemeļ-rietumu stūrī. Bet, kas attiecās uz pilsētas tiesu iestāžu organizēšanu, tad Jānis ar stingru roku ieveda tās krievu valstiskuma sfairā, kategoriski noraidot visas vācu separatas tieksmes. Tā par pilsētas tiesas apellācijas instanci tapa krievu vaivads, bet ne Rīgas pilsētas tiesa, kā to gribēja tērbatieši; par augstāko apellācijas instanci kļuva pats cars. Bez tam, pilsē-

tas tiesas sēdēs bij jāpiedalās krievu valsts varas pārstāvim. Uz monētām jābūt attēlotiem diviem gērboņiem: Krievijas valsts un Tērbatas pilsētas. Uz pilsētas zīmoga jānovieto Krievijas gērbonis. Šos līguma artikus ir skaidri saredzama cara pamatdoma: dot Tērbatai kultūrālo un tirdzniecisko labumu maksimumu, bet noteikti ievest to krievu valstiskuma sfairā.

Kņazs Šuiskis nosūtīja pārējās Livonijas pilsētās uzsaukumu padoties krievu caram norādot uz tiem labumiem un žēlastībām, kas bija piešķirti Tērbatai. Tiešām, Tērbatas akts ir vislielākās tolerances, valstiskās gudrības un takta paraugs.

Ņemot vērā tās ļaunās tenkas, ko izplatīja vācieši, kā Livonijā, tā arī pārējā Eiropā par Jāņa Bargā personību un metodēm, varētu domāt, ka tagad, kad iedzīvotāji praksē bij iepazinušies ar īstenību, vajadzētu iestāties reakcijai un Šuiska priekšlikums dabūs panākumus. Tiešām tā arī notika. Vesela pilsētu un piļu rinda pieņēma šo priekšlikumu un uz rudens pusi to pilsētu skaits, kas padevās Krievijai sniedzās līdz divdesmit.

Rēveles pilsēta tomēr šo priekšlikumu nepieņēma.

Krievu lielie kara panākumi un Tērbatas krišana kā pārkoņa rūcieni izplatījās pa visu Livoniju un radīja iedzīvotājos lielu paniku. Rusovs stāsta, ka vairāki komturi, fog-

ti un priekšnieki atstāja likteņa varai savas pilis ar lieliem pārtikas krājumiem, kur katrs, kas gāja garām, kā vācu landsknehti, tā arī krievu karavīri mēlojās kā savās mājās.

Panika pārņēma arī Rēveli, kuŗas komturs Francis Anstels jau jūlijā atstāja Rēveles pili un pilsētu. Vispārējs uzbudinājums izsauca, kā vienmēr, atsevišķu personu un grupu spontānu darbību. Tā Rēvelē bij ieradies kāds muižnieks Kristofors Minhauzens, kas Dānijas ķēniņa vārdā, bez kādas viņa pavēles veselu gadu pārvaldīja pili.

Krievi, veikuši tik sekmīgu kampaņu, 1558.g. rudenī aizveda no Livonijas savus galvenos spēkus, atstājot nelielus garnizonus pilsētās.

Ar kampaņas iznākumu Jānis IV varēja būt apmierināts: Livonija izrādījās nespējīga pretoties Krievijai, kas to pārspēja kā militārās, tā arī oikonomiskās varenības ziņā. Jānim bija pilna iespējamība ar atklāto militāro spēku pakļaut sev arī pārējo Livoniju, jo valstī nebija nedz līdzekļu, nedz spēku viņam pretoties. Bet viņš saprata, ka tāds viņa rīcības veids var izsaukt ārvalšķu intervenciju un nostādīt Krieviju, kas vēl nebija gatava lielam Eiropas karām, lielas naidīgas koalīcijas priekšā. Tādēļ viņš izvēlējās žēlastības un privilēģiju ceļu, pat krievu interesēm par sliktu un apzinoties savu visvarenību, viņš pacieš vairākas livoniešu nebūšanas

un to ļaunprātīgo spītību.

Viņš negrib Livonijā spēlēt va-banque, bet vienmēr atstāj sev atkāpšanās ceļu briesmu gadījumā. Šis motīvs, kā sarkans pavediens, iet cauri visai Jāņa IV politikai, līdz pat mieram ar Stefanu Batoriju, kas izšķīra Livonijas jautājumu ne par labu Maskavai. Pat šinī tragiskā brīdī, kad sabrūk ilgi lolotais sapnis, viņš līdz beigām negrib riskēt un atkāpjas, kaut gan viņam vēl bija šances uz panākumu.

Krievu karaspēku aizvešanu no Livonijas izmantoja Ketlers. Viņš, salasījis vairāk kā 10.000 cilvēku lielu karaspēku, uzbruka Ringenes pilij un paņēma to, zaudējot līdz 2.000 cilvēkus. Ringenes pils aizstāvētāju skaits tiek uzstādīts dažādi: pēc Pliskavas kronikas - 140 cilvēki, pēc Kurbska - 300, pēc vācu avotiem - līdz 400 cilvēku, kas nokļuvuši vācu gūstā un visi bez izņēmuma tika izmērdēti badā cietumos.

Krievu vaijadi nevarēja savākt pret Ketleru vairāk par 2.000 cilvēku, tāpēc atkāpās viņa priekšā, uzbrukdami tikai viņa atsevišķām karaspēka nodaļām, tās iznīcinādami. Ketlers no savas puses neuzrādīja ne mazāko vēlēšanos kauties ar krieviem. Tai vietā, kad viņam vajadzētu panākt krievu karaspēku laukā un iznīcināt, izmantojot savu skaitlisko pārsvaru, un pēc tam iesākt pilsētu atkaņošanu no krieviem, viņš izdara reidus, kam nav nekādas stratēģiskās nozīmes.

Tā, apgājis Tērbatu, viņš uzbrūk Krasnija priekšpilsētai, to sadedzina un no turienes sviežas līdz Sebežai, kur drošsirdīgi sadedzina vienu no pareizticīgo klosteriem un ap oktobra beigām pēc kampaņas, kas neilga vairāk par mēnesi, atgriežas Rīgā gulēt uz lauriem.

Šis Ketlera rudens kampaņas mērķis un nozīme ir pilnīgi nesaprotami, bet tā izmaksāja izsīkušai Livonijas kasei diezgan prāvu naudas summu. Vienīgais, ar ko varētu izskaidrot šo „lidojošo” kaŗu, ir tas, ka Ketleram vajadzēja nostiprināt sev enerģiska cilvēka reputāciju, kas viņam bija svarīgs kā nākamam Firstenbergā pēcnācējam uz mestra amatu, kuŗu Ketlera partija apvainoja bezdarbībā.

Šis pēdējais mērķis tika sasniegts, jo pakalpiņas mēles un spalvas attēloja šo reklāmas gājienu kā Ketlera kaŗa panākumu.

Ar šo izbeidzās 1558.gada kampaņa.

1559.g. janvārī Krievijas kaŗaspēks no jauna ielauzās Livonijā un, sakāvis vāciešus pie Tirzenas, izplatījās pa visu Livoniju līdz Baltijas jūras krastiem un līdz dienvidus robežām, postot nelaimīgo zemi.

Pa lielākaī daļai visvairāk tika izpostītas muižnieku pilis un saimniecības, no kā smagi cieta iedzīmtie zemnieki. Bet tāds bija tā laika paradums un līdzinājās tam, ko tagad

sauc par kaŗu uz oikonomisko novājināšanu.

1559.g. neatnesa lielas pārmaiņas uz kaŗa darbības tē-
ātrā, bet Livonijas iekšējā dzīvē tam bija liela nozīme.

Jaunais ordeņa mestrs Ketlers, kas stājās vecā Firsten-
berga vietā, kas it kā labprāt atteicās no varas, lai, pēc
kroniķa liriskā izteiciena: „vecuma dienas pavadītu Vilandē”
(Rusovs, 2.daļa), attīsta enerģisku darbību, tomēr ne kaŗa,
bet tīri politiskā laukā. Viņš, meklēdams naudas līdzekļus,
ieķīlā dažas pilis un zemes. Tā Grobiņas pili viņš ieķīlāja
Prūsijas hercogam, Ķeģeles muižu - Rēveles pilsētai par
40.000 dālderiem. Tai pašā laikā viņš griežas pēc palīdzības
(200.000 dālderu un kaŗaspēks) pie Somijas hercoga Jāņa, pie-
dāvājot tam kā ķīlu zemes šaipus Somijas jūras līča.

Šim livoniešu piedāvājumam nebija panākumu, neraugoties
uz visu tā pievilcīgumu. Vecais Gustavs Vāza, piedzīvojis
nesenā pagātnē livoniešu un Polijas Sigismunda negodīgumu,
izvēlējās labāk mieru ar Maskavu, nekā tās vilinošās perspēk-
tīvas, ko tam attēloja Stokholmā ieradusies Livonijas sūt-
niecība, runājot par lielas koalīcijas sastādīšanu pret Mas-
kavu, kur piedalītos arī ķeizars un Polija.

Taisni otrādi, Gustavs pavēl satvert un iesēdināt cie-
tumā rēveliešus, kas pie Biorkas un Nielandes uzbruka krievu
tirgotāju kugiem, nogalinot tirgotājus un izlaupot to pre-

ces. Par šo viņš arī paziņoja uz Maskavu caram.

Noraidījis Livonijas sūtniecības priekšlikumus, Gustavs, tomēr, bij apsolījis livoniešiem pateikt par viņiem kādu labu vārdu Jānim IV. Tiešām, viņš uzrakstīja Jānim vēstuli, kas izsauca diezgan raksturīgu korespondences apmaiņu starp Maskavu un Stokholmu.

Nekā nepanākuši Zviedrijā, rēvelieši un Hārijas muižnieki, pēc Kristapa Minhauzena iniciatīvas nosūtīja sūtņus pie Dānijas ķēniņa Kristiana III lūgt palīdzīgu pret krieviem, norādot, ka reiz Hārija, Vīrija un Rēvele bija piederējušas dāņiem un nu atkal pārgājušas viņu īpašumā. Bet arī šis apdomīgais ķēniņš noraidīja rēveliešu piedāvājumu, lai neizceltos konflikts ar Krieviju, kas būtu sevišķi nevēlams dāņu - zviedru attiecību dēļ. Dānijas attiecības ar Zviedriju toreiz bija tādas, ka Kristianam izdevīgāk bijis redzēt Maskavu kā savu sabiedroto pret Zviedriju.

Tomēr Kristians, pēc Rusova liecības, atsūtīja dažus tūkstošus speķa gabalu un citas pārtikas vielas, arī dažus lielgabalus, pulveri un lodes. Bez tam viņš apsoliņa līdzīgi Gustavam Vāzam parunāt par viņiem ar Maskavas caru un sastādīja šim nolūkam sūtniecību, bet nomira, nepaspējis viņu nosūtīt. Sūtniecība tomēr aizbrauca, bet jau ķēniņa Fridriha vārdā. Karālis ļoti pieklājīgos izteicienus lūdza caru

uzskatīt Igauniju kā Dānijai piederošu un nedarīt ļauna livoniešiem. Kad spīdoša dāņu sūtniecība brauca caur Rēveli, viņa izsauca rēveliešos labas cerības.

Tomēr Jānis IV katēgoriski noraidīja Fridriha pretenzijas uz Igauniju, bet kas attiecās uz livoniešiem, viņš norādīja uz tām daudzām netaisnībām, laupīšanām, krievu nogalināšanu Rīgā, Rēvelē, Tērbatā un citās vietās un uz Livonijas valdnieku melīgumu un principu trūkumu. Tomēr cars bija ar mieru „draudzības dēļ ar dāņu karāli” piešķirt Livonijai pamieru no maija līdz novembrim un parakstīja neaizskaramības rakstu Livonijas valdniekiem ar to nolūku, lai pats mestrs atbrauktu Maskavā padevības izteikšanai, vai nosūtītu sūtniecību mūžīga miera slēgšanai.

Protams, šīnī Jāņa piekāpībā labas jūtas pret Fridrihu nespēlēja lomu, bet šai laikā Krievijai draudēja Krimas tatāru uzbrukuma briesmas, kuŗus uz to provocēja Polijas Sigismunds Augusts, kādēļ Jānis gribēja turēt savus kaŗaspēkus dienvidu robežā.

Uz to laiku attiecas, Rusova minētais, ne visai parastais notikums: rīdziniekiem bija rets gadījums noskatīties pilsētas ielās uz tatāru sūtniecību, kas atbrauca pie mestra, lai piedāvātu chāna palīdzību pret Maskavu un lūgtu, lai arī mestrs kādreiz sūtītu savus sūtņus ar dāvanām aptaujāties

pēc viņu pavēlnieka veselības. Kaut gan no tatāru puses tas bija parasts dāvanu izspiešanas veids par palīdzības apsolīšanu, bet šeit bija redzama Sigismunda Augusta roka un Jānis nevarēja nerēķināties ar jauna tatāru uzbrukuma iespējamību.

Iestājušos pamieru Ketlers izmantoja lai galīgi saistītu savu likteni ar Polijas ķēniņu. Tas tika realizēts ar Viļņas līgumu 1559.g. 16.septembrī. Ar šo momentu iesākās Livonijas valsts miršana.

Dažu laiku vēl turpina darboties vecās kārtības inercija, bet pārgrozīto apstākļu būtība ātri un neizbēgami ved lietu pie tā stāvokļa, ko sagatavoja Livonijai visa līdzšinējo apstākļu gaita un Ketlera egoistiskās tieksmes.

Polijas ķēniņa palīdzības spārnots un dabūjis naudas un cilvēku palīdzību no Rīgas un Rēveles, kā arī Meklenburgas hercoga Kristapa, Rīgas virsbīskapa koadjutora kara nodaļas pastiprināts, Ketlers 1559.g. rudenī ap Mārtiņiem iesāka uzbrukumu pret krievu karaspēku, kas pa ziemu bij atstāts Livonijā.

Viņš paspēja sakaut vaivada Pļeščejeva vājo nodaļu Nugas tuvumā, Tērbatas bīskapijā un aplenkt Tērbatu.

Ar šo arī nobeidzās Ketlera panākumi. Ieņemt Tērbatu viņam neizdevās. Lai vainagotu savu darbību ar kaut kādu panākumu, Ketlers mēģina ieņemt vāji apsargāto Laizas pili,

bet arī šeit tam nav sekmju un, Meklenburgas hercoga kara nodaļas atstāts, viņš spiests ar zaudējumiem atkāpties uz Oberpalenu. Kara gājiena neizdošanās, laupījuma trūkums un algas neizmaksāšana izsauca nemierus algādžu starpā. Ketlers ar pūlēm tos nomierināja un aizveda uz ziemas nometnēm. Maskavas Jānis, pēc tam, kad bija pagājušas briesmas no tatāru puses, no jauna virza savus spēkus uz Livoniju. Līdz ar ziemas iesākšanos, kas 1559.-60.g. bija bezsniega, Livonijā atkal iegāja krievu armijas avangarde kņazu Mstislavska, Šuiska un Serebrjanaja vadībā, kas ieņēma Alūksni un ātri izplatījās pa visu zemi līdz jūrai.

Ketlers pat nemēģināja izrādīt pretošanos.

1560.g. agrā pavasarī krievu kara spēka nodaļa Igaunijā sakāva vāciešus pie Verpeles. Citu lielāku sadursmju nebija līdz ledus aiziešanai, bet norisinājās tā saucamais mazais karš, tas ir, mazu kara nodaļu darbība, izlūkošana un furažēšana. Pēdējā bija tiešām tas, kas sagādāja galvenās rūpes kara spēkiem, kas vienmēr bija spiesti barot sevi un zirgus vietējiem līdzekļiem. Krievu spēku skaits sasniedza 60.000 cilvēku un 20 - 30 tūkstošu zirgu, un viss tas prasīja proviantu un furažu. Intendantūra toreiz vēl nekur nebija un katra kara spēka daļa rūpējās par cilvēku un zirgu ēdināšanu. Jādoma, ka rekvizīciju izvešanā nebija nekādas stingras si-

stēmas, bet katra daļa ņēma sev tā maksimumu, kas gadījās pie rokas.

Ņemot vērā, ka zeme jau bija pamatīgi izpostīta iepriekšējos kara gados, var tikai brīnīties par tās lielām bagātībām un sakrātiem pārtikas krājumiem.

1560.g. pavasarī, kad upes kļuva kugojamas, Livonijā atnāca kņaza Kurbska vadībā pārējie krievu karaspēki un artilērija: 40 smago un 50 vieglo lielgabalu, kas līdz pavasarim bija aizmugurē un tagad tika piegādāti armijā pa Peipusa ezeru un Embachas upi.

Tūlīt pēc visas armijas sakopošanas iesākās aktīva kara darbība.

Bijušais mestrs Firstenbergas tika sakauts pie Veisenšteinas un ieslēdzās savā Vilandē. Izpildot paša cara rīkojumu, krievu spēki tika virzīti uz Vilandi, kas tajos laikos bija pirmklasīgs cietoksnis ar stipriem mūriem, trijām citadelēm, lielo artilēriju un prāviem kara materiāla un pārtikas krājumiem.

Kara gājiena laikā izplatījās baumas, ka Firstenbergas izsūta lielas bagātības no apdraudētās Vilandes uz Hāpsalu. Tādēļ bija sarīkota viegla jātnieku nodaļa skaitā 12.000 kņaza Barbašina vadībā, lai satvertu Firstenbergas šķūti.

Karstā vasaras dienā, kad Barbašina jātnieki atpūtās 5

kilometru attālumā no Ērgemes, viņu pārsteidza bruņinieku no-
daļa Siguldas landmaršala Filipa Bela vadībā, kam bija tikai
ap 500 jātnieku un tik pat daudz kājnieku. Drošsirdīgais Bels,
paļāvies uz savu ieroču pārākumu un bruņinieku bruņu stipru-
mu kā arī uz to, ka krievi nebij uzbrukumu gaidījuši, droši
devās atakā pret Barbašinu, kā cilvēkiem nebija nedz bruņu,
nedz bruņu cepuru, nedz gaņu zobenu un kas pie tam vēl gulē-
ja. Kaut gan šie apstākļi zināmā mērā nolīdzināja abu pušu
šanses, tomēr Bela rīcība ir kavalerijas priekšnieka drošsir-
dības paraugs. Panākums tomēr nevaināgoja šo varoņdarbu:
krievi jau nebija nekas vairāk kā apbrūnots nekārtīgs pūlis.
Bargā cara kaŗa skola jau paspēja izdarīt savu darbu. Pēc
acumirkliġa krievu sajukuma, drošsirdīġie vācieši tika ap-
lenkti un apkauti. Pats Bels un līdz ar viņu 11 komandoru
un 120 bruņinieku krita gūstā. Tas bija smags zaudējums Li-
vonijai; viņa uzreiz pazaudēja visaktīvāko un vislabāko, kas
viņai bija kaŗam. Livonijas kaŗaspēkam tika noņemta galva un
ar šo brīdi kā tāds viņš vairāk neeksistē. Viņš atdod savu
vietu Hodkeviča leišu kaŗaspēkiem, zviedriem un citiem in-
terventiem.

Pēc Kurbska liecības, gūstekņi atrada krievu nometnē
sirsnīgu uzņemšanu pie kam Bels ne visai labi raksturoja sa-
biedrotos poļus un ar savu cēlo patriotismu sajūsmināja krie-

vu vaivodus. Vaivadi energiski aizstāvēja Belu Jāņa Bargā priekšā, bet kā redzams, taisnais kareivis Bels nebija pratis runāt ar patvaldīgo caru un par rupju vārdu lietošanu zaudēja galvu. Jānis gan pavēlēja atcelt sodu, bet bija par vēlu.

Drīz bija ielenkta un paņemta Vilande. No sākuma vācieši cīnījās drošsirdīgi, bet pēc tam, kad krievu artilērija noārdīja ārpilsētas mūrus, pieprasīja no Firstenberga cietokšņa nodošanu krieviem, kaut gan viņu rīcībā vēl palika galvenais, lieliski ierīkotais cietoksnis ar trijām, gandrīz nepieejamām citadelēm, daudz pārtikas krājumu un 18 smago un ap 450 vieglo lielgabalu, kas pārsniedza visu krievu artilērijas spēku.

Pēc vācu avotiem, lieta tiek izskaidrota ar to, ka algādži agrāko neveiksmju demoralizēti, nedabūjot pie tam savu algu, atteicās no dienesta izpildīšanas. Veltīgi Firstenbergs solīja viņiem savas dārglietas, zeltu un sudrabu. 21. augustā tika noslēgts kapitulācijas līgums, pēc kuŗa garnizons dabūja tiesību brīvi aiziet ar ieročiem rokās, bet pašam Firstenbergam vajadzēja doties uz Maskavu pie Jāņa kā gūsteknim.

Kad landsknehti izgāja no Vilandes, viņi salauza Firstenberga lādes un izlaupīja viņa dārgumus. Tad pēc Firstenberga sūdzības kņazs Mstislavskis pavēlēja atņemt no laupītājiem

ne tikai nolaupīto, bet par sodu arī viņu pašu mantu. Bez tam, kad viņi nonāca Rīgā, tad Ketlers pavēlēja tos pakārt kā no-devējus.

Nelaimīgais Firstenberg, kas vecuma dienās bija saņēmis tik daudz likteņa sitienu, Maskavā tika laipni no Jāņa uzņemts un dabūja kā mūža īpašumu Ļubimas miestīņu, kur viņš nodzīvoja savas dienas „žēlodamies par likteni, bet no sirds slavējot Jāņa žēlsirdību” (Karamzins, sēj. IX, nod. I).

Vilandes krišana un Bela bruņinieku iznīcināšana stipri iespaidoja vispārējo gara stāvokli un vairākas pilsētas, kā Tervasta, Ruja, Verpole un vairākas pilis negaidīja Vilandes likteņa un labprātīgi padevās.

Vēl Vilandes aplenkšanas laikā kņazs Kurbskis bij izdarījis diversiju Rīgas virzienā un sakāva jauno ordeņa landmaršalu. Pēc tam, dabūjis zināt, ka Hotkeviča leišu karaspēka nodaļas tuvojās Cēsīm, devās pret tiem, kā pret ienaidniekiem un izdzina no Livonijas robežām.

Krievu karaspēks izplatījās pa visu zemi, sakaujot vācu kara nodaļas, kas iedrošinājās tam stāties priekšā. Vaivads Jazikovs pēc Vilandes ieņemšanas devās uz Vīku un paņēma tur daudz lopu, kuņus tur muižnieki bija sadzinuši no vairāk apdraudētām vietām. Kad viņš gāja gar Rēveli, pilsētas drošsirdīgākie iedzīvotāji skaitā 300 jātnieku un 400 kājnieku ar

diviem lielgabaliem 11.septembrī, domādami pārsteigt ienaidnieku, izgāja no pilsētas un uzbruka kaņaspēka sāpnodeļai, ko veda vaivads Jakovļevs. Viņi paspēja nogalināt ap 15 krievus, bet tad atnāca pārējās krievu kaņaspēka daļas, un rēvelieši nevarēdami turēties pretim pārspēkiem, krita par upuri savai drošsirdībai, paliekot uz kaujas lauka, vai nonākot gūstā. Krieviem tad bija iespēja ieņemt Rēveli, bet krievu ziemeļgrupas pavēlnieks kņazs Mstislavskis, pret cara personīgo rīkojumu, sāka ielenkt Veisenšteinu. Viņš nostāvēja purvos sešas nedēļas, neuzdrošinādami uz šturmu, un rudenī aizgāja Narvā, palaižot tādā kārtā izdevīgo laiku.

Ar šo izbeidzās 1560.g. krievu kampaņa Livonijā.

Šis gads ir zīmīgs vēl ar viena partnera rašanos Livonijā, kas piedalījās iesāktajā spēlē par viņas mantojumu. Tas bija Holšteinas hercogs Magnuss, Dānijas ķēniņa brālis. Šai pusko-miskai, pustragiskai figūrai bija lemts arī spēlēt zināmu lomu Livonijas lietās un ienest cīņā jaunus motīvus, pie tam diezgan raibus.

Jau pašā sākumā hercogs Magnuss vēl vairāk sarežģī stāvokli, tā ka tai pašā gadā pēc Pērnavas landtāga, gandrīz jau izceļas karš starp Ketleru un Magnusu apstrīdamo zemju dēļ Kurzemē un Igaunijā.

Šī savstarpējā cīņa tomēr nenotika, bet iesākās zemnieku nemieri. Zemnieki pilnīgi pareizi norādīja, ka kungi miera laikā apgrūtinā tos ar dažādām nastām, bet kara laikā neaizstāv, tādēļ viņi negrib kungus klausīt. Zemnieki sāka dedzināt muižas, apkaut muižniekus un pat aplenca Lodes pili. Bet šeit cieta neveiksmi un drīz nemieri tika apslāpēti.

Rēvelieši negaidot no ordeņa palīdzības un necerot uz Poliju, ar ko viņiem pie tam nebija nekādu sakaru, iesāka sarunas ar Zviedriju, kas ģeografiski bija to tuvākā kaimiņiene.

Galū galā, pēc ilgas šaubīšanās, 1561.g. jūnijā Rēvele zvērē uzticības zvērastu Zviedrijas ķēniņam. Tādā kārtā jaunā 1561.g. Livonija iegāja pie gluži jauniem ārpolitiskiem un stratēģiskiem apstākļiem. Ziemeļos parādījās zviedri, kas ierīkoja Rēvelē pamatīgu plac-d'armes saviem nākošiem plāniem. Dienvidos parādījās poļu - leišu spēks, Ketleram draudzīgs; no rietumiem - no Sāmsalas skatījās dāņu Magnuss.

Krievi vēl palika Livonijā. Reālizējās ordeņa vēlēšanās atsaukt Livonijā interventus. Bet intervencija izrādījās netas, ko ordenis bija vēlējies. Katra puse ieņēma izejas punktus nākošai cīņai, ne tādēļ lai aizsargātu Livoniju, bet lai iegūtu tās mantojumu. Par Livoniju kā par valsti neviens vairs nedomāja.

Tādā kārtā Livonijas karš kā tāds jau beidzās pats par sevi; Livonija vairs neuzstājās kā vienība, kas norādīja uz jaunas ēras sākumu.

Interventi, ieņēmuši izejpunktus, krāja spēkus, viens otru novēroja un energiski nostiprināja savas politiskās pozīcijas, gatavi viens otram uzbrukt, bet arī gatavi vienprātīgi mesties uz savu stiprāko partneri - Krieviju.

Kaŗa darbība Livonijā 1561.g. bija niecīga: tā aprobežojās ar Radzivila reidu, kas paspēja sakaut viņam pretim izgājušo krievu kaŗaspēka nodaļu un ieņemt septembrī pēc piecu nedēļu aplenkšanas Tarvastu. Tomēr krievu vaivadi, sakopojusi izkaisītās kaŗaspēka daļas, nonesa leišiem smagus zaudējumus pie Pērnavas un atņēma Tarvastu atpakaļ, iznīcinājuši tās nocietinājumus.

1562.g. pagāja postošos uzbrukumos no abām pusēm, bet nopietna kaŗa darbība nenotika un arī nevarēja notikt, jo jaunā militār - politiskā situācija pieprasīja visas kaŗa plānu sistēmas pārveidošanu saskaņā ar jauniem datiem.

Šī jaunā situācija, kas pastāvēja iekš tā, ka uz Livonijas kaŗa skatuves parādījās leišu - poļu, zviedru un dāņu spēki, izrādījās par ļoti neizdevīgu Maskavai, jo nostādīja to pret tādām valstīm kā Polija un Zviedrija.

Kaut Maskavas vecais ienaidnieks Polija nebija ļoti bīstams, tomēr reprezentēja visai lielu spēku un pie tam varēja nonest Maskavai sitienus negaidītās vietās abu valšķu visas lielās robežas garumā. Bez tam Sigismunds Augusts izmantoja saviem nodomiem Krimas chānu, skubinot to uzbrukt Krievijai no dienvidiem.

Zviedrija arī iegāja politiskā un militārā ziņā savos atmodas laikos un, kā progresīva valsts, varēja kļūt pat par vairāk bīstamu ienaidnieku, nekā reakcionārā Polija. Kas attiecas uz Magnusu, kas atbalstījās uz Dāniju, tad viņa senā sacensība ar Zviedriju spieda Magnūsu vairāk uz tuvināšanos ar Maskavu.

Tāds Livonijas lietu raibs stāvoklis nekavējoši izsauca visu ieinteresēto valšķu rosīgu darbību.

Eriks XIV vēl 1560.g. bija nosūtījis sūtniecību uz Krieviju ar prasību iznīcināt veco, Zviedrijai pazeminošo paradumu, sazināties ne tieši ar caru, bet caur viņa Novgorodas vietniekiem. Bez tam, kas vairāk simptomātiski, zviedri pieprasīja iznīcināt klauzulu, kas aizliedza viņiem palīdzēt Polijai un Livonijai kaŗa gadījumā ar Maskavu.

Maskavas atbilde ir noraidoša, bet uz Zviedriju tika nosūtīta sūtniecība atkal Novgorodas vietnieka vārdā. Ar šo sūtniecību Stokholmā apgājās ļoti nelaipni, kas arī norādīja

uz to, ka Zviedrija atsakās no Gustava miera politikas un pārīet Krievijas atklāto ienaidnieku noietnē.

Jānis Bargais negribēja, lai viņam būtu reizē divi ienaidnieki - Polija un Zviedrija, bet tā kā šinī momentā visa cara uzmanība tika vērsta uz Lietuvu, tad Stokholmas incidentam nekādu seku nebija.

Ar šiem pašiem motīviem izskaidrojama Jāņa pasivitāte, Rēvelei pārejot zviedru padotībā.

Vispāri lietu stāvoklis Livonijā tapa Maskavai neizdevīgs un Jāņa IV priekšā radās lieli šķēršļi, kas sarežģīja Krievijas tiešo piedalīšanos karā. Šeit jāmeklē idejas rašanās par Magnusu, kā par Livonijas valdnieku un Maskavas vasaļu, kas jau rādīja uz zināmo atkāpšanos no Jāņa vispārijiem nodomiem. Livonija bija Jāņa IV ilgi lolotais sapnis un Krievijas dzīves nepieciešamība, tanī laikā, kad Polijai un Zviedrijai tā bija lielākā vai mazākā mērā tikai imperiālistiskā avantūra. Tomēr, sekmīgai cīņai reizē ar diviem spēcīgiem ienaidniekiem Krievija, pie tam apdraudēta no Krīmas puses, vēl nebija gatava.

Pie tam Maskavas valsts iegāja iekšējās krīzes periodā. Šī krīze nebija tomēr grimšanas krīze, bet bija augšanas krīze.

Kazaņas un Astrachānas iekarošana nodeva Krievijai mil-

zīgas platības labas, auglīgas zemes un darīja krievisku Volgu un visu viņas baseinu. Šis apstāklis izsauca zemkopju stipru plūdumu no valsts centrālajiem apgabaliem uz jaunām zemēm. Krievu zemnieki, kas bija brīvi, nespēja tomēr šim laikam radīt kaut cik stabilu zemes īpašnieku kārtu, bet sastādīja tikai sīku rentnieku, pusgraudnieku un lauku kalpu šķiru pie lieliem muižniekiem. Tādēļ zemniekiem bija plūšanas īpašības, vienmēr plūstot no viena apgabala uz otro, pārejot no vienas vietas uz citu vietu atkarībā no mainīgiem vietējiem apstākļiem.

Opričninas ieviešana, satricinot krievu lielgruntniecību, pasliktināja zemnieku šances un sekmēja aizceļotāju plūdumu jaunās zemēs. Viss tas izveda lielas iedzīvotāju masas no valsts iestāžu registrācijas uzraudzības, traucēja fiskālo sistēmu un novājināja valsts oikonomisko stāvokli. Paralleli ar šo zemnieku masu pārliešanās jaunos valsts apgabalos traucēja arī karaklausības sistēmu, kas nekavējoši atsaucās uz armiju. Kur vēl nesen Jāņa rīcībā bija tūkstoši, tur viņš tagad varēja savākt tikai simtus.

Tāds cilvēks un tāda mēroga valsts vīrs, kā Jānis IV, kas stāvēja saviem ienaidniekiem par galvu augstāk, saprata krievu šansu nedrošību turpmākā cīņā par Livonijas mantojumu. Viņš krasi maina savu politiku un stratēģiju Livonijā, pār-

ejot no uzbrukuma pie aktīvas aizsardzības metodes, dažreiz ļoti enerģiskas, bet tomēr tādas, kas visu laiku neizlaiž no skata atkāpšanās ceļus neveiksmes gadījumā. Tādā kārtā 1561. gads ienesa Livonijas jautājumā būtiskas pārmaiņas: interventi, aicināti Livonijā, lai to aizstāvētu no krieviem, pārvērtā šo uzdevumu cīņā par viņas maintojumu.

Ordenis izbeidza savu pastāvēšanu.

Šai, kādreiz varenai organizācijai, kas pārvaldīja Livoniju vairāku gadu simteņu laikā un apspieda, kā zemes iedzīvotājus, tā arī kaimiņu Krieviju, bija lemts aiziet bojā no krievu zobena.

Tomēr 1561.g. stāvoklis tapa tāds, ka salaidušies uz Livonijas liķa kaimiņi centās nobīdīt Krieviju pie malas.

Ja formāli nesastādījās koalīcija pret Krieviju, tad faktiski viņa bija. Polija un Zviedrija, naidīgas savā starpā, bija vienmēr gatavas savienoties cīņai pret Krieviju.

Visi šie apstākļi, kas krasī atšķīrās no iepriekšējiem, nobeidza Livonijas kara pirmo periodu un noteica jauna laikmeta sākumu.

Ja zviedru valdīšana Igaunijā un vēlāk Vidzemē atnesa daudz labuma vietējiem iedzīvotājiem, tad Ketlera radītās saītes ar Poliju un tai piemītošo karaļojošo katolicismu, atnesa latviešu zemei zināmu ļaunumu; tās sadalīja vienoto

latviešu tautu divās konfesionālās grupās un atstāja pat līdz šim manāmas pēdas, kā kultūrālo līmeņu, tā arī raksturu un pasaules uzskatu ziņā.

====000====

Izmantotā literātūra.

- 1) Rusovs: „Chronica der Prouintz Lyfflandt”
(Scriptores rerum Livonicarum).
- 2) A.Richter: „Geschichte der deutschen Ostseeprovinzen”.
Teil I.
- 3) L.Arbusow: „Grundriss der Geschichte Liv-, Est- und
Kurlands”.
- 4) Solovjevs: „Istorija Rossii s drevņeišich vremen” VI s.
- 5) Kļučevskis: „Kurs ruskoj istorii” II daļa.
- 6) Platonovs: „Ivan Groznij”.
- 7) Karamzins: „Istorija gosudarstva Rossijskovo” IX s.
- 8) Forstens: „Baltijskij vopros v XVI i XVII stoļetijach”.
- 9) Pokrovskis: „Russkaja istorija”.

-----000-----